UNIONIN YLEISEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (toinen jaosto)

12 päivänä heinäkuuta 2011 *

Asiassa T-113/07,

Toshiba Corp., kotipaikka Tokio (Japani), edustajinaan aluksi solicitor J. MacLennan sekä asianajajat A. Schulz ja J. Borum, sittemmin MacLennan ja Schulz,

kantajana,

vastaan

Euroopan komissio, asiamiehinään aluksi F. Arbault ja J. Samnadda, sitten X. Lewis, sitten J. Bourke ja F. Ronkes Agerbeek ja lopuksi Ronkes Agerbeek ja N. Khan,

vastaajana,

jossa on kyse ensisijaisesti vaatimuksesta kumota [EY] 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä 24.1.2007 tehty komission päätös C(2006) 6762 lopullinen (asia COMP/F/38.899 – Kaasueristeiset kojeistot) siltä osin kuin se koskee kantajaa ja toissijaisesti vaatimuksesta muuttaa mainitun päätöksen 1 ja 2 artiklaa kantajalle määrätyn sakon kumoamiseksi tai alentamiseksi,

* Oikeudenkäyntikieli: englanti.

UNIONIN YLEINEN TUOMIOISTUIN (toinen jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja I. Pelikánová (esittelevä tuomari) sekä tuomarit K. Jürimäe ja S. Soldevila Fragoso,

kirjaaja: C. Kantza, hallintovirkamies

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 11.12.2009 pidetyssä istunnossa esitetyn,

on antanut seuraavan

tuomion

Asian tausta

1. *Kantaja*

1 Kantaja, Toshiba Corp., on japanilainen yhtiö, jolla on toimintaa eri sektoreilla ja erityisesti kaasueristeisten kytkinlaitteiden alalla. Lokakuun 2002 ja huhtikuun 2005 välisenä aikana sen toiminnasta kaasueristeisten kytkinlaitteiden alalla vastasi

yhteisyritys eli TM T & D Corp., jonka Toshiba Corp. omisti puoliksi Mitsubishi Electric Corp:in (jäljempänä Melco) kanssa ja joka purettiin vuonna 2005.

2. *Tuotteet*

2 Kaasueristeisiä kytkinlaitteita käytetään ohjaamaan energian virtausta sähköverkoissa. Ne ovat raskaita sähkölaitteita, joita käytetään sähköasemien pääasiallisina komponentteina. Kaasueristeisiä kytkinlaitteita myydään maailmanlaajuisesti toimintavalmiiden sähköasemien peruskomponentteina tai tällaisiin sähköasemiin liitettävinä erillisinä osina.

3. *Hallinnollinen menettely*

3 ABB Ltd ilmoitti 3.3.2004 Euroopan yhteisöjen komissiolle kilpailua rajoittavista käytännöistä kytkinlaitealalla ja esitti sakoista vapauttamisesta ja sakkojen lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa 19.2.2002 annetun komission tiedonannon (EYVL C 45, s. 3; jäljempänä yhteistyötä koskeva tiedonanto) mukaisen, suullisen sakoista vapauttamista koskevan hakemuksen.

4 ABB:n hakemusta sakoista vapauttamisesta täydennettiin suullisilla huomautuksilla ja asiakirjatodisteilla. Komissio myönsi tämän perusteella ABB:lle 24.4.2004 ehdollisen vapautuksen sakoista.

5 Komissio aloitti ABB:n ilmoitusten perusteella tutkimuksen ja teki 11. ja 12.5.2004 tarkastuskäyntejä useiden sellaisten yhtiöiden toimitiloissa, jotka toimivat kaasueristeisten kytkinlaitteiden alalla.

6 Komissio antoi 20.4.2006 väitetiedoksiannon, joka annettiin tiedoksi 20 yhtiölle, myös kantajalle. Komissio kuuli 18. ja 19.7.2006 niitä yhtiöitä, joille väitetiedoksianto oli osoitettu.

4. *Riidanalainen päätös*

7 Komissio teki 24.1.2007 [EY] 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä päätöksen K(2006) 6762 lopullinen (asia COMP/F/38.899 – Kaasueristeiset kojeistot; jäljempänä riidanalainen päätös).

8 Komissio esitti riidanalaisen päätöksen 113–123 perustelukappaleessa, että kartelliin osallistuneet eri yritykset olivat sopineet maailmanlaajuisesta kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden (jäljempänä kytkinlaitehankkeet) jakamisesta, tiettyjä hankintamenettelyjä lukuun ottamatta, sopimiensa sääntöjen mukaisesti erityisesti niiden arvioituja historiallisia markkinaosuuksia ilmentävien kiintiöiden säilyttämiseksi. Se täsmensi, että kytkinlaitehankkeiden jakamisessa käytettiin ”Japanin” yhteiskiintiöitä ja ”Euroopan” yhteiskiintiöitä, joista ensimmäisen japanilaiset ja toisen eurooppalaiset tuottajat sitten jakoivat keskenään. Wienissä 15.4.1988 allekirjoitetulla sopimuksella (jäljempänä kiintiösopimus) määritettiin säännöt kytkinlaitehankkeiden jakamisesta joko japanilaisille tai eurooppalaisille tuottajille ja niiden arvon huomioon ottamisesta vastaavassa kiintiössä. Lisäksi komissio täsmensi riidanalaisen päätöksen 124–132 perustelukappaleessa, että kartelliin osallistuneet eri yritykset

olivat sopineet kirjoittamattomasta järjestelystä (jäljempänä yhteistoimintajärjestely), jonka perusteella kytkinlaitehankkeet yhtäältä Japanissa ja toisaalta kartellin eurooppalaisten jäsenten kotimaissa, joita kutsuttiin yhteisesti nimellä kytkinlaitehankkeiden ”tuotantomaat”, varattiin kartellin japanilaisille ja eurooppalaisille jäsenille. Tietojenvaihto kahden ryhmän välillä ei koskenut kytkinlaitehankkeita ”tuotantomaissa”, eikä niitä sisällytetty vastaaviin kiintiöihin.

9 Kiintiösopimukseen sisältyi myös sääntöjä kartellin toiminnan kannalta välttämättömästä, kahden tuottajaryhmän välisestä tietojenvaihdosta, josta vastasivat erityisesti mainittujen ryhmien sihteerit, toimintaan liittyvien hankintamenettelyjen manipuloinnista ja niiden kytkinlaitehankkeiden hintojen asettamisesta, joita ei voitu jakaa. Kiintiösopimusta sovellettiin sen liitteen 2 mukaan koko maailmassa, pois luettuina Yhdysvallat, Kanada, Japani ja 17 Länsi-Euroopan maata. Lisäksi kytkinlaitehankkeet muissa Euroopan maissa kuin ”tuotantomaissa” varattiin yhteistoimintajärjestelyn perusteella myös eurooppalaiselle ryhmälle, ja japanilaiset tuottajat sitoutuivat siihen, etteivät ne tee tarjouksia eurooppalaisissa kytkinlaitehankkeissa.

10 Komission mukaan kytkinlaitehankkeiden jakamista eurooppalaisten tuottajien välillä säänneltiin myös Wienissä 15.4.1988 allekirjoitetulla sopimuksella nimeltään ”E-Group Operation Agreement for GQ-Agreement” (E-ryhmän sopimus kiintiösopimuksen täytäntöönpanosta) (jäljempänä Euroopan kiintiösopimus). Se mainitsi, että kytkinlaitehankkeita jaettiin Euroopassa samoja sääntöjä ja menettelytapoja noudattaen kuin kytkinlaitehankkeita jaettaessa muissa maissa. Erityisesti kytkinlaitehankkeista Euroopassa oli myös ilmoitettava ja ne oli luetteloitava, jaettava ja otettava huomioon yhteistoimintajärjestelyssä tai niille oli määritettävä vähimmäishintataso.

11 Päätöksessä esitettyjen tosiseikkojen ja oikeudellisten arviointien perusteella komissio katsoi kyseessä olevien yritysten rikkoneen EY 81 artiklaa ja Euroopan talousalueesta tehdyn sopimuksen (jäljempänä ETA-sopimus) 53 artiklaa ja määräsi kyseessä

oleville yrityksille sakot, joiden määrä laskettiin asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja EHTY:n perustamissopimuksen 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennasta annettujen suuntaviivojen (EYVL 1998, C 9, s. 3; jäljempänä sakkojen laskennasta annetut suuntaviivat) sekä yhteistyötä koskevassa tiedonannossa esitetyn menetelmän mukaisesti.

12 Komissio totesi riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa, että kantaja oli osallistunut kilpailusääntöjen rikkomiseen 15.4.1988–11.5.2004.

13 Kantajalle määrättiin riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todetusta rikkomisesta riidanalaisen päätöksen 2 artiklassa 90 900 000 euron suuruinen sakko, josta sen oli maksettava TM T & D:n tekemää rikkomista vastaava määrä eli 4 650 000 euroa yhteisvastuullisesti Melcon kanssa.

Menettely ja asianosaisten vaatimukset

14 Kantaja nosti nyt käsiteltävän kanteen unionin yleisen tuomioistuimen kirjaamoon 18.4.2007 toimittamallaan kannekirjelmällä. Vastine toimitettiin 27.8.2007 ja kantajan vastaus 22.10.2007.

15 Kantaja vaati unionin yleisen tuomioistuimen kirjaamoon 29.11.2007 toimittamallaan asiakirjalla yksipuolista tuomiota unionin yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 122 artiklan nojalla. Tämä vaatimus hylättiin unionin yleisen tuomioistuimen toisen jaoston 11.12.2007 antamalla päätöksellä.

16 Kirjallinen käsittely päättyi vastaajan toimitettua vastauksensa 17.12.2007.

17 Unionin yleinen tuomioistuin (toinen jaosto) päätti 22.9.2009 esittelevän tuomarin kertomuksen perusteella aloittaa suullisen käsittelyn. Unionin yleinen tuomioistuin pyysi työjärjestyksen 64 artiklan mukaisena prosessinjohtotoimena komissiota esittämään joitakin asiakirjoja ja asianosaisia lausumaan näiden samojen asiakirjojen merkityksestä väitteissä, jotka koskevat asiakirjaan tutustumisoikeuden loukkaamista. Unionin yleinen tuomioistuin esitti komissiolle myös kirjallisesti kaksi kysymystä, joihin se pyysi komission vastausta istunnossa.

18 Komissio toimitti kyseiset asiakirjat vastauksena unionin yleisen tuomioistuimen pyyntöön 26.10.2009. Kantaja esitti huomauksensa näistä asiakirjoista 19.11.2009. Komissio vastasi kantajan huomautuksiin 2.12.2009.

19 Asianosaisten lausumat ja vastaukset unionin yleisen tuomioistuimen esittämiin kirjallisiin ja suullisiin kysymyksiin kuultiin 11.12.2009 pidetyssä istunnossa.

20 Unionin yleinen tuomioistuin päätti 11.6.2010 antamallaan määräyksellä aloittaa suullisen käsittelyn uudelleen, määräsi komission toimittamaan tiettyjä asiakirjoja työjärjestyksen 65 artiklan mukaisina asian selvittämistoimina ja määritti yksityiskohtaiset säännöt siitä, kuinka kantaja voi tutusta asiakirjoihin.

21 Komissio noudatti tätä asian selvittämistointa säädetyssä määräajassa.

22 Suullinen käsittely päätettiin 28.7.2010.

23 Kantaja vaatii kannekirjelmässään, että unionin yleinen tuomioistuin

– kumoaa riidanalaisen päätöksen,

– toissijaisesti kumoaa riidanalaisen päätöksen siltä osin kuin se koskee kantajaa,

– toissijaisesti muuttaa riidanalaisen päätöksen 1 ja 2 artiklaa kantajalle määrätyn sakon määrän kumoamiseksi tai sen alentamiseksi huomattavasti,

– velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut pankkitakauksesta aiheutuneet kustannukset mukaan lukien.

24 Kantaja luopui istunnossa ensimmäisestä vaatimuksestaan, joka koski riidanalaisen päätöksen kumoamista kokonaisuudessaan.

25 Komissio vaatii, että unionin yleinen tuomioistuin

– hylkää kanteen perusteettomana,

– velvoittaa kantajan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Oikeudellinen arviointi

26 Kantaja vetoaa kanteensa tueksi neljään kanneperusteeseen. Ensimmäisen kanneperusteen mukaan komissio ei ole näyttänyt riidanalaisessa päätöksessä yhteistoimintajärjestelyä oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen. Toisen kanneperusteen mukaan komissio ei ole näyttänyt toteen yhtenä kokonaisuutena pidettävää jatkettua kilpailusääntöjen rikkomista. Kolmannen kanneperusteen mukaan kantajan puolustautumisoikeuksia on loukattu. Neljännen kanneperusteen mukaan komissio on tehnyt virheen määrätessään kantajalle sakon.

27 Komissio kiistää kantajan esittämien kanneperusteiden perusteltavuuden.

28 Aivan ensiksi on todettava, ettei kantaja ole täsmentänyt, mihin esittämistään kanneperusteista se perustaa eri vaatimuksensa. Tästä on todettava, että kantaja on vedonnut ensimmäiseen, toiseen ja kolmanteen kanneperusteeseen tukeakseen vaatimustaan siitä, että riidanalainen päätös on kumottava siltä osin kuin se koskee kantajaa. Jos jokin näistä kanneperusteista hyväksytään, riidanalainen päätös on kumottava

lähtökohtaisesti kokonaisuudessaan siltä osin kuin se koskee kantajaa. Toisaalta neljäs kanneperuste koskee kantajalle määrätyn sakon määrittämistä, joten kantaja on vedonnut siihen tukeakseen vaatimustaan sille määrätyn sakon määrän kumoamisesta tai huomattavasta alentamisesta.

1. *Vaatimus riidanalaisen päätöksen 1 ja 2 artiklan kumoamisesta siltä osin kuin ne koskevat kantajaa*

29 Ensimmäisenä on käsiteltävä kolmas kanneperuste, koska riidanalaisen päätöksen kumoaminen kantajan puolustautumisoikeuksien loukkaamisen perusteella tekisi mainitun päätöksen aineellisen tutkimisen tarpeettomaksi. Sen jälkeen on tutkittava ensimmäinen ja toinen kanneperuste.

Kolmas kanneperuste, jonka mukaan komissio on loukannut kantajan puolustautumisoikeuksia

30 Kantaja katsoo, että sen puolustautumisoikeuksia on loukattu. Tämän kanneperusteen ensimmäisessä osassa kantaja vetoaa perustavanlaatuiseen menettelyvirheeseen, joka koskee kilpailusääntöjen rikkomisen määrittämistä riidanalaisen päätöksen päätösosassa. Toisessa osassa kantaja väittää, että sen oikeutta tutustua asiakirjoihin on loukattu. Kolmannessa osassa kantaja väittää, että komissio on ottanut asiakirja-aineiston tietoja huomioon vääristyneellä tavalla.

31 Komissio kiistää kantajan väitteiden paikkansapitävyyden.

Kolmannen kanneperusteen ensimmäinen osa, jonka mukaan rikkominen on määritetty riittämättömästi riidanalaisen päätöksen päätösosassa

– Asianosaisten lausumat

32 Kantajan mukaan komissio tyytyi riidanalaisen päätöksen päätösosan 1 artiklassa vai mainitsemaan, että kantaja on osallistunut erinäisiin sopimuksiin ja yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin määrittämättä, millä tavoin EY 81 artiklaa ja ETA-sopimuksen 53 artiklaa on rikottu, mikä merkitsee perustavanlaatuista menettelyvirhettä.

33 Komissio kiistää kantajan väitteen paikkansapitävyyden.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

34 Riidanalaisen päätöksen 1 artiklasta käy ilmi, että komissio toteaa asianomaisten yritysten osallistuneen erinäisiin EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan vastaisiin sopimuksiin ja yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin kaasueristeisten kytkinlaitteiden alalla ja täsmentää, mistä ajanjaksoista on kyse. Riidanalaisen päätöksen päätösosassa ei siis täsmennetä, millaisiin sopimuksiin ja menettelytapoihin kantajan väitetään syyllistyneen.

35 On kuitenkin muistutettava, että päätöksen päätösosaa on tulkittava sen taustalla olevien perustelujen valossa (yhdistetyt asiat T-305/94–T-307/94, T-313/94–T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 ja T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij

ym. v. komissio, tuomio 20.4.1999, Kok., s. II-931, 761 kohta). Esillä olevassa asiassa seuraamuksiin johtaneen kilpailusääntöjen rikkomisen osatekijät esitetään lyhyesti etenkin riidanalaisen päätöksen 2 perustelukappaleessa ja niitä tarkennetaan riidanalaisen päätöksen muissa perustelukappaleissa. Näissä olosuhteissa on katsottava, että riidanalaisen päätöksen päätösosan taustalla olevien perustelujen perusteella komissio on määrittänyt kyseessä olevan rikkomisen riittävän tarkasti. Tämä kanneperusteen osa on näin ollen hylättävä.

Kolmannen kanneperusteen toinen osa, jonka mukaan oikeutta tutustua asiakirjoihin on loukattu

– Asianosaisten lausumat

36 Kantaja katsoo, että komissio ei ole antanut sen tutustua kaikkiin sitä vastaan ja sen puolesta puhuviin seikkoihin.

37 Kantajaa vastaan puhuvista seikoista se väittää, että se sai tutustua vain osittain vastaukseen, jonka Hitachi antoi väitetiedoksiantoon, ja ettei se saanut tutustua Fujin lausuntoihin, joiden väitettiin tukevan riidanalaisen päätöksen 125 perustelukappaleessa mainittuja ABB:n lausuntoja. Kantaja katsookin, ettei se voinut lausua näkemystään eikä tullut kuulluksi näistä seikoista, joten niihin ei sen mielestä voida vedota riidanalaisessa päätöksessä.

38 Kantajan puolesta puhuvista seikoista se täsmentää, että koska se ei saanut tutustua koko asiakirja-aineistoon, se ei kyennyt päättämään, olivatko muut asianosaiset

esittäneet muita merkityksellisiä seikkoja. Kantaja katsoo joka tapauksessa, että sen olisi pitänyt saada tutustua täydentävään vastaukseen, jonka Hitachi Ltd antoi väitetiedoksiantoon ja joka on ristiriidassa niiden päätelmien kanssa, joita riidanalaisessa päätöksessä tehtiin kiintiöön lukemista koskevista Hitachin lausunnoista. Kantaja vetoaa myös Melcon ja Hitachin työntekijöiden lausuntoihin, jotka osoittavat, ettei yhteistoimintajärjestelyä ollut. Se mainitsee lopuksi Arevan esittämät S:n lausunnot, jotka ovat selvästi ristiriidassa kiintiösopimuksen kestoa koskevan teorian kanssa.

39 Komissio kiistää kantajan väitteiden paikkansapitävyyden.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

40 Puolustautumisoikeuksien noudattaminen edellyttää, että asianomainen saa hallinnollisen menettelyn kuluessa ilmaista asianmukaisesti näkemyksensä esiin tuotujen tosiseikkojen ja olosuhteiden paikkansapitävyydestä ja merkityksestä sekä niistä asiakirjoista, joita komissio on käyttänyt perustamissopimuksen rikkomista koskevan väitteensä tukena (yhdistetyt asiat C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P, Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomio 7.1.2004, Kok., s. I-123, 66 kohta).

41 Puolustautumisoikeuksien noudattamisen periaatteeseen erottamattomasti liittyvä oikeus tutustua asiakirjoihin merkitsee sitä, että komission on annettava asianomaiselle yritykselle mahdollisuus tutkia kaikki tutkinta-aineistoon sisältyvät asiakirjat, joilla saattaa olla merkitystä sen puolustuksen kannalta. Näihin kuuluvat sekä asianomaista vastaan että sen puolesta puhuvat asiakirjat muiden yritysten liikesalaisuuksia, komission sisäisiä asiakirjoja ja muita luottamuksellisia tietoja lukuun ottamatta

(edellä 40 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 68 kohta).

42 Tässä yhteydessä on palautettava mieleen, että asianomaiselle yritykselle ilmoitetaan vasta hallinnollisen menettelyn kontradiktorisen vaiheen alussa väitetiedoksiannolla kaikista niistä olennaisista seikoista, joihin komissio nojautuu tässä menettelyn vaiheessa, ja että tällä yrityksellä on oikeus tutustua asiakirjoihin puolustautumisoikeuksiensa tehokkaan käyttämisen turvaamiseksi. Näin ollen muiden kartelliin osallistuneiden yritysten väitetiedoksiantoon antamat vastaukset eivät lähtökohtaisesti kuulu niihin tutkinta-aineiston asiakirjoihin, joihin osapuolet voivat tutustua (asia T-161/05, Hoechst v. komissio, tuomio 30.9.2009, Kok., s. II-3555, 163 kohta).

43 Jos komissio aikoo perustaa kantansa väitetiedoksiantoon annetun vastauksen otteeseen tai tällaiseen vastaukseen liitettyyn asiakirjaan näyttääkseen EY 81 artiklan 1 kohdan soveltamismenettelyssä toteen, että kilpailusääntöjä on rikottu, muille tässä menettelyssä mukana oleville yrityksille on kuitenkin annettava mahdollisuus ottaa kantaa tällaiseen todisteeseen. Tällaisissa olosuhteissa väitetiedoksiantoon annetun vastauksen kyseinen ote tai tähän vastaukseen liitetty asiakirja on todellisuudessa niitä yrityksiä vastaan puhuvaa näyttöä, jotka ovat mahdollisesti osallistuneet kilpailusääntöjen rikkomiseen (ks. edellä 42 kohdassa mainittu asia Hoechst v. komissio, tuomion 164 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Mainittua oikeuskäytäntöä voidaan soveltaa vastaavasti ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohtaan.

44 On todettava vastaavasti, että jos väitetiedoksiantoon annetun vastauksen ote tai tällaiseen vastaukseen liitetty asiakirja voivat olla merkityksellisiä yrityksen puolustautumiselle siten, että yritys voi vedota niihin komission tuossa vaiheessa tekemien päätelmien vastaisina seikkoina, ne ovat puolustuksen puolesta puhuvia seikkoja.

Kyseisen yrityksen on tällöin voitava tutkia kyseinen vastauksen ote tai asiakirja ja lausua niistä.

45 Toisaalta pelkästään se seikka, että muut yritykset ovat esittäneet samat väitteet kuin kyseinen yritys ja että ne ovat mahdollisesti käyttäneet enemmän resursseja puolustautumiseen, ei riitä siihen, että näitä väitteitä pidettäisiin yrityksen puolesta puhuvina seikkoina (ks. vastaavasti asia T-43/02, Jungbunzlauer v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3435, 353 ja 355 kohta).

46 Sen seurauksista, että asiakirjaan tutustuminen ei ole tapahtunut näiden sääntöjen mukaan, on todettava, että se, että asiakirjaa, johon komissio on nojautunut todetessaan kyseisen yrityksen rikkoneen kilpailusääntöjä, ei ole annettu tiedoksi, merkitsee puolustautumisoikeuksien loukkaamista ainoastaan siinä tapauksessa, että asianomainen yritys osoittaa, että lopputulos, johon komissio on päätöksessä päätynyt, olisi ollut erilainen, mikäli asianomaista vastaan puhuva asiakirja, jota ei ole annettu tiedoksi, olisi pitänyt poistaa todisteiden joukosta (edellä 40 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 71 ja 73 kohta).

47 Mikäli kyseessä on tilanne, jossa tiedoksi antamatta on jätetty asianomaisen puolesta puhuva asiakirja, kyseisen yrityksen on ainoastaan osoitettava, että sen tiedoksi antamatta jättäminen on saattanut vaikuttaa yrityksen vahingoksi menettelyn kulkuun ja komission päätöksen sisältöön. Riittää, että yritys osoittaa, että se olisi kyennyt käyttämään kyseistä sen puolesta puhuvaa asiakirjaa puolustuksessaan, eli se osoittaa, että jos se olisi kyennyt vetoamaan siihen hallinnollisessa menettelyssä, se olisi voinut tuoda esiin seikkoja, jotka eivät olisi olleet sopusoinnussa komission siinä vaiheessa tekemien päätelmien kanssa, ja olisi siten kyennyt jollain tavoin vaikuttamaan arviointeihin, joita komissio on tehnyt päätöksessä ainakin sen osalta todetun menettelytavan vakavuudesta ja kestosta ja samalla sakon määrästä (edellä 40 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 74 ja 75 kohta).

48 Se mahdollisuus, että tiedoksi antamatta jäänyt asiakirja olisi saattanut vaikuttaa menettelyn kulkuun ja komission päätöksen sisältöön, voidaan näyttää toteen ainoastaan sen jälkeen, kun on tutkittu alustavasti tietyt todisteet, joista ilmenee, että tiedoksi antamatta jääneillä asiakirjoilla saattoi – näiden todisteiden osalta – olla merkitystä, jota ei olisi saanut vähätellä (edellä 40 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 76 kohta).

49 Esillä olevassa asiassa on heti hylättävä ne kantajan väitteet, joiden mukaan se ei saanut tutustua komission asiakirja-aineistoon kokonaisuudessaan. Edellä 41 kohdassa mainitusta oikeuskäytännöstä käy nimittäin ilmi, että hallinnollisessa menettelyssä osallisena olevien henkilöiden puolustamisoikeuksien turvaaminen ei edellytä, että heille on myönnettävä täysi oikeus tutustua asiakirja-aineistoon.

50 Kantajaa vastaan puhuvista seikoista on huomautettava, ettei se täsmennä, mitkä sitä vastaan esitetyt seikat riidanalaisessa päätöksessä olisivat sisältyneet siihen osaan Hitachin väitetiedoksiantoon antamaa vastausta, johon se ei saanut tutustua. Kantaja ei myöskään yksilöi syitä, joiden vuoksi se, että se sai tutustua mainittuun asiakirjaan vain osittain, esti sitä lausumasta näkemystään kiintiöön lukemista koskevista Hitachin lausunnoista, jotka ovat asiakirjassa olennainen kantajaa vastaan puhuva näyttö. Näissä olosuhteissa on hylättävä kantajan väite siitä, että se sai tutustua Hitachin väitetiedoksiantoon antamaan vastaukseen vain osittain.

51 Komissio myöntää lisäksi, ettei se voinut tukeutua Fujin esittämiin huomautuksiin, joita kantajalle ei annettu tiedoksi, perustellakseen väitteet, joita kantajaa vastaan esitettiin riidanalaisessa päätöksessä, mutta kiistää, että se on tosiasiallisesti viitannut niihin asianomaisia vastaan puhuvina seikkoina.

52 On kuitenkin todettava, että komissio viittasi Fujin esittämiin täydentäviin huomautuksiin ja varsinkin sen 21.11.2006 esittämiin huomautuksiin riidanalaisen päätöksen 125 ja 255 perustelukappaleessa yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon toteen näyttämisen tueksi.

53 Lopputulos, johon kantajan väitteen osalta päädytään, riippuu siksi tuloksesta, johon päädytään yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon näyttöä koskevan ensimmäisen kanneperusteen tutkimisessa. Jos nimittäin todetaan, että kyseisen järjestelyn olemassaolo on näytetty oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen myös sen jälkeen kun mainitut Fujin esittämät huomautukset on poistettu asianomaisia vastaan puhuvien seikkojen joukosta, kantajan väitteet on hylättävä. Jos sen sijaan todetaan, että kyseiset huomautukset ovat tarpeellinen todiste, joka tukee yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta esitettyjä riidanalaisen päätöksen toteamuksia, kantajan väite on hyväksyttävä ja riidanalainen päätös on siis kumottava siltä osin kuin se koskee kantajaa.

54 Unionin yleinen tuomioistuin on pyytänyt komissiota toimittamaan kantajan puolesta puhuvien seikkojen osalta kaikki asiakirjat, jotka tämä on yksilöinyt jollakin tarkkuudella. Koska komissiolle osoitettu pyyntö perustui kantajan itsensä toimittamiin tietoihin, kantajan 19.11.2009 esittämissä huomautuksissaan esittämää pyyntöä, että komissio toimittaa sille kaikki asiakirjat, jotka se toimitti vastauksena unionin yleisen tuomioistuimen vastaavasti asiassa T-112/07, Hitachi ym. vastaan komissio, ja asiassa T-133/07 Mitsubishi Electric vastaan komissio, esittämiin pyyntöihin, ei ole syytä hyväksyä.

55 Komission tässä asiassa toimittamista eri asiakirjoista on ensinnäkin huomautettava, että toisin kuin kantaja väittää, Hitachin väitetiedoksiantoon antamassa täydentävässä vastauksessa ei kyseenalaisteta ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismista

esitettyjen kantajan lausuntojen asiasisältöä. Hitachi tyytyi mainitussa täydentävässä vastauksessaan ainoastaan kiistämään komission tulkinnan kyseisistä lausunnoista ja varsinkin niiden merkityksen näyttönä yhteistoimintajärjestelystä ja kilpailusääntöjen yhtenä kokonaisuutena pidettävästä rikkomisesta, joka käsitti tämän yhteistoimintajärjestelyn ja kiintiösopimuksen. Hitachi oli kuitenkin esittänyt nämä samat perustelut jo väitetiedoksiantoon antamansa ensimmäisen vastauksen otteessa, jonka komissio oli antanut tiedoksi kantajalle. Hitachin väitetiedoksiantoon antamaa täydentävää vastausta ei näin ollen voida pitää asianomaisen puolesta puhuvana seikkana, jonka tiedoksi antaminen olisi voinut vaikuttaa menettelyn kulkuun ja riidanalaisen päätöksen sisältöön.

56 Huomautettakoon myös, että kantaja on väärässä valittaessaan 19.11.2009 esittämissään huomautuksissa siitä, että unionin yleisen tuomioistuimen annettua komissiolle kehotuksen kantaja sai tutustua vain osittain Hitachin väitetiedoksiantoon antamaan täydentävään vastaukseen. Se, että kantaja sai tutustua mainittuun asiakirjaan vain osittain johtuu nimittäin siitä, että kantaja oli määrittänyt asiakirjan kirjelmissään mahdolliseksi itsensä puolesta puhuvaksi seikaksi yksinomaan siltä osin kuin se koski ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismia.

57 Toiseksi on huomautettava, että Melcon ja Hitachin työntekijät kiistävät marraskuussa 2006 esittämissään kirjallisissa lausunnoissa yhteistoimintajärjestelyn ja siitä käydyt keskustelut ja mainitsevat, että Euroopan markkinoille pääsyssä oli ollut ”huomattavia” esteitä. Yksi Melcon todistajista huomauttaa lisäksi, että Fuji ei osallistunut kiintiösopimuksen allekirjoittamista edeltäviin keskusteluihin, ja toinen puolestaan kertoo, että tiettyjen Euroopan maiden jättäminen kiintiösopimuksen soveltamisalan ulkopuolelle johtui kilpailulainsäädännön soveltamiseen liittyvästä riskistä. Hitachin todistajat puolestaan kertovat yksityiskohtia Alstomin heinäkuussa 2002 tekemästä ehdotuksesta, joka koski eurooppalaisten ja japanilaisten tuottajien välistä järjestelyä, ja he kertovat Hitachin hylänneen tämän ehdotuksen.

58 Tässä yhteydessä on huomautettava, että yhtiön työntekijöiden kirjallisia todistajanlausuntoja, jotka on laadittu yhtiön valvonnan alaisena ja jotka se on esittänyt puolustautuakseen komission hallinnollisen menettelyn aikana, ei voida pääsääntöisesti pitää saman yhtiön ilmoituksista erillisinä ja itsenäisinä todisteina. Yhtiön näkemys tosiseikoista, joista komissio sitä moittii, perustuu nimittäin yleensä ensisijaisesti sen työntekijöiden ja johtajien tietoihin ja mielipiteisiin.

59 Kantaja toisaalta itse kiisti yhteistoimintajärjestelyn ja siitä käydyt keskustelut hallinnollisen menettelyn aikana ja vetosi siihen, että Euroopan markkinoille pääsyssä oli ollut ”huomattavia” esteitä. Näin ollen sitä, että tällaisia argumentteja ovat esittäneet myös muut yritykset, ei voida pitää kantajan puolesta puhuvana seikkana.

60 Myös Alstomin heinäkuussa 2002 tekemän ehdotuksen yksityiskohdat tuotiin esiin väitetiedoksiannossa, ja Fujin jättäytyminen pois kiintiösopimukseen liittyvistä neuvotteluista mainitaan puolestaan M:n todistajanlausunnossa, johon kantaja ei kiistä saaneensa oikeutta tutustua. Nämä todisteet eivät näin ollen ole kantajan puolesta puhuvia seikkoja.

61 Kantaja ei sen sijaan ole esittänyt väitettä siitä, miksi tietyt Euroopan maat jätettiin kiintiösopimuksen soveltamisalan ulkopuolelle, eikä vaikuta myöskään siltä, että kantaja olisi saanut tutustua asiakirjaan, jossa tämä sopimus selostettiin. Näin ollen kyseistä kohtaa Melcon työntekijän antamassa todistajanlausunnossa voidaan pitää kantajan puolesta puhuvana seikkana. Kyseessä on kuitenkin yhden kartelliin osallistuneen yrityksen työntekijän antama lausunto, jossa kyseinen työntekijä ainoastaan

kiistää kilpailusääntöjen rikkomista merkitsevän toiminnan ja jonka tueksi ei esitetä todisteita. Näissä olosuhteissa ei ole syytä katsoa, että tämän seikan tiedoksi antaminen saattoi vaikuttaa menettelyn kulkuun ja riidanalaisen päätöksen sisältöön.

62 Kolmanneksi on huomautettava, että kantaja itse myöntää 19.11.2009 esittämissään huomautuksissa, että Arevan esittämät S:n lausunnot vahvistavat sen omia perusteluja, jotka koskevat kiintiösopimuksen täytäntöönpanon väitettyä keskeyttämistä vuosina 1999–2002. Lisäksi – toisin kuin kantaja vakuuttaa – väite, jonka mukaan TM T & D:hen oli pakko ottaa yhteyttä vuonna 2002 kartellin toiminnan jatkamiseksi, esitettiin kartellin toimintaa koskevassa Arevan selvityksessä, johon kantaja sai tutustua.

63 Ainoa S:n lausuntoihin sisältyvä seikka, joka mahdollisesti puhuu kantajan puolesta, on väite siitä, että kiintiösopimus ei voinut toimia, koska Siemensin kaltainen merkittävä tuottaja ei osallistunut siihen. Koska tämä väite on kuitenkin peräisin sellaisen yrityksen työntekijältä, jonka väitetään osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen, se ei ole perusteltu vaan ristiriidassa sekä muiden kartelliin osallistuneiden yritysten lausuntojen että niiden komission kokoamien asiakirjojen kanssa, jotka esitetään riidanalaisen päätöksen 191–198 perustelukappaleessa. Tämän seikan tiedoksi antaminen ei siis voinut vaikuttaa menettelyn kulkuun ja riidanalaisen päätöksen sisältöön.

64 Kaiken edellä esitetyn perusteella kantajan väitteet siitä, että se ei saanut tutustua itsensä puolesta puhuviin seikkoihin, on hylättävä. Kuten edellä 53 kohdasta ilmenee, lopputulos, johon tämän kanneperusteen osan osalta päädytään, riippuu kuitenkin tuloksesta, johon päädytään kantajan ensimmäisessä kanneperusteessaan esittämien väitteiden tutkimisessa.

Kolmannen kanneperusteen kolmas osa, jonka mukaan asiakirja-aineiston tietoja on otettu huomioon vääristyneellä tavalla

– Asianosaisten lausumat

65 Kantaja väittää, että komissio on ottanut asiakirja-aineiston tietoja huomioon vääristyneellä tavalla ja loukannut siis kantajan puolustautumisoikeuksia sekä lyönyt laimin velvollisuutensa käsitellä asiakirja-aineistoa puolueettomasti ja huolellisesti.

66 Kantaja katsoo ensinnäkin, että toisin kuin riidanalaisen päätöksen 255 perustelukappaleessa todetaan, yritys, joka kuuluu samaan konserniin kuin VA TECH Transmission & Distribution GmbH & Co. KEG (jäljempänä VA TECH), ei vaiennut yhteistoimintajärjestelystä vaan kiisti sen nimenomaisesti kuulemistilaisuudessa.

67 Kantaja kiistää toiseksi sen, että se ei olisi kuulemistilaisuudessa kyennyt vastaamaan kysymyksiin, jotka koskivat kiintiösopimuksessa määrättyyn kiintiöön luettuja hankkeita ja ABB:n toimittamaa listaa hankkeista, jotka väitettiin annetun tiedoksi. Kantaja tukeutuu kuulemisesta laaditun pöytäkirjan otteeseen ja täsmentää vastauksensa olleen, ettei se ollut tietoinen kiintiöönlukemisesta.

68 Kantaja väittää kolmanneksi, että komissio totesi riidanalaisessa päätöksessä virheellisesti kantajan vahvistaneen, että kiintiökartelli oli jatkunut 24.4.1999 jälkeen, vaikka tämä oli aina korostanut, että maailmanlaajuinen kartelli oli päättynyt sen jälkeen, kun Siemens ja Hitachi olivat keskeyttäneet osallistumisensa siihen.

69 Kantaja väittää neljänneksi riidanalaisen päätöksen 306 perustelukappaleessa esitetyn komission toteamuksen vastaisesti, ettei se ollut tukenut ilmoittamista koskevia Hitachin lausuntoja ja oli kiistänyt sekä ilmoittamisen että kiintiöön lukemisen.

70 Kantaja korostaa viidenneksi, että koska se ei saanut tutustua muiden asianosaisten lausuntoihin, joihin komissio päätelmissään tukeutui, se ei voi sulkea pois mahdollisuutta siitä, että myös mainittujen lausuntojen sisältö otettiin riidanalaisessa päätöksessä huomioon vääristyneellä tavalla, mikä on edellä esitettyjen väitteiden perusteella sitä paitsi hyvin todennäköistä.

71 Komissio kiistää kantajan väitteiden paikkansapitävyyden.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

72 On huomautettava, että puolustautumisoikeuksien kunnioittamisen periaatetta, jonka sisältö esitettiin edellä 40 kohdassa, voidaan loukata ottamalla tosiseikat huomioon vääristyneellä tavalla vain, jos tämä on heikentänyt asianomaisen osapuolen mahdollisuutta ymmärtää komission esittämiä väitteitä tai arvioida niiden tueksi esitettyjä tietoja.

73 Kantaja ei kuitenkaan esillä olevassa asiassa tarkenna, missä määrin se, että komissio on ottanut tosiseikat huomioon vääristyneellä tavalla, olisi vaikeuttanut kantajan puolustautumista.

74 Puolustautumisoikeuksien kunnioittamisen periaatteen loukkaamista koskeva väite on näin ollen hylättävä.

75 Toisaalta on todettava, että asiakirja-aineiston puolueettoman ja huolellisen käsittelyn velvollisuus, joka on olennainen osa hyvän hallinnon periaatetta, lyödään laimin aina, kun jokin tosiseikka otetaan huomioon vääristyneellä tavalla. Riidanalainen päätös voidaan katsoa lainvastaiseksi tällaisen laiminlyönnin vuoksi kuitenkin vain sikäli kuin komissio ei olisi voinut tehdä samoja päätelmiä, jos se olisi tulkinnut kyseessä olevia tosiseikkoja oikein.

76 Vääristetyksi väitettyjen tosiseikkojen tulkintaa ja mahdollisten vääristämisten seurauksia tarkastellaan näin ollen niiden kanneperusteiden yhteydessä, joissa kyseiset tosiseikat kyseenalaistetaan.

77 Kaiken edellä esitetyn perusteella kolmannen kanneperusteen kolmas osa on hylättävä.

Ensimmäinen kanneperuste, jonka mukaan komissio ei ole näyttänyt yhteistoimintajärjestelyä oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen

78 Oikeuskäytännön mukaan komission on esitettävä selvitys niistä kilpailusääntöjen rikkomisista, jotka se on katsonut tapahtuneeksi, ja hankittava oikeudellisesti riittävät todisteet kilpailusääntöjen rikkomisen muodostavista seikoista (ks. yhdistetyt asiat T-44/02 OP, T-54/02 OP, T-56/02 OP, T-60/02 OP ja T-61/02 OP, tuomio 27.9.2006, Dresdner Bank ym. v. komissio, Kok., s. II-3567, 59 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

79 Tässä yhteydessä on todettava, että tuomioistuimen ollessa epävarma, sen on ratkaistava asia sen yrityksen eduksi, jolle päätös, jolla kailpailusääntöjen rikkominen todetaan, on osoitettu. Tuomioistuin ei voi todeta, että komissio on oikeudellisesti riittävällä tavalla näyttänyt kyseessä olevan kilpailusääntöjen rikkomisen tapahtuneen, jos se ei ole saavuttanut täyttä varmuutta tämän kysymyksen osalta, ja näin erityisesti silloin, kun kyse on sakkopäätökseen kohdistuvasta kumoamiskanteesta (edellä 78 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dresdner Bank ym. v. komissio, tuomion 60 kohta).

80 Viimeksi mainitussa tilanteessa on nimittäin otettava huomioon syyttömyysolettaman periaate, sellaisena kuin se ilmenee erityisesti Roomassa 4.11.1950 allekirjoitetun Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kappaleesta, sillä se kuuluu perusoikeuksiin, jotka sisältyvät yhteisön oikeuden yleisiin periaatteisiin. Kun otetaan huomioon kyseisten rikkomisten luonne sekä niihin liittyvien seuraamusten luonne ja ankaruus, syyttömyysolettaman periaatetta sovelletaan erityisesti yrityksiä koskevien kilpailusääntöjen rikkomista koskeviin menettelyihin, jotka voivat johtaa sakkojen tai uhkasakkojen määräämiseen (ks. vastaavasti edellä 78 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dresdner Bank ym. v. komissio, tuomion 61 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

81 Komission on siis esitettävä täsmälliset ja yhtäpitävät todisteet näyttääkseen kilpailusääntöjen rikkomisen. On kuitenkin korostettava, että kaikkien komission esittämien todisteiden ei tarvitse välttämättä täyttää näitä edellytyksiä kaikkien rikkomisen osatekijöiden osalta. Riittää, että välilliset todisteet, joihin komissio vetoaa, kokonaisvaltaisesti tarkasteltuna vastaavat tätä vaatimusta (ks. edellä 78 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dresdner Bank ym. v. komissio, tuomion 62 ja 63 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

82 Koska kilpailunvastaisten sopimusten kielto on yleisesti tunnettu, ei komissiota voida myöskään edellyttää toimittamaan asiakirjoja, jotka osoittavat nimenomaisesti kyseessä olevien toimijoiden yhteydenpidon. Niitä vaillinaisia ja hajanaisia asiakirjoja, jotka komissiolla on mahdollisesti käytettävissään, on kaikissa tapauksissa voitava

täydentää päättelyllä, jonka avulla voidaan muodostaa kuva asiassa merkityksellisistä seikoista. Kilpailunvastaisen menettelytavan tai sopimuksen olemassaolo on pääteltävä tietyistä yhteensattumista ja indisioista, jotka yhdessä tarkasteltuina voivat muun johdonmukaisen selityksen puuttuessa olla osoitus kilpailusääntöjen rikkomisesta (ks. edellä 78 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dresdner Bank ym. v. komissio, tuomion 64 ja 65 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

83 Kantaja väittää tässä yhteydessä, ettei näyttökynnystä ole enää syytä laskea, koska komission olisi vaikeaa yrittää näyttää kilpailusääntöjen rikkominen toteen. Kantaja katsoo ensinnäkin, että komission toimivaltaa tällä osa-alueella on vahvistettu [EY] 81 ja [EY] 82 artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta 16.12.2002 annetulla neuvoston asetuksella (EY) N:o 1/2003 (EYVL L 1, s. 1). Kantaja väittää toiseksi, että komissio on saanut esillä olevassa asiassa merkittävän määrän todisteita sakoista vapauttamista tai niiden lieventämistä koskevan ohjelmansa ansiosta. Kolmanneksi kantaja väittää, että kartellin jäseniä koskevista asiakirjoista on uudenaikaisten tekniikkojen ansiosta monia jäljennöksiä useilla tietokoneilla. Kantajan mukaan kyseessä olevia asiakirjoja voidaan siis hakea ja tunnistaa helpommin, ja niiden sisältö voidaan palauttaa senkin jälkeen, kun ne on poistettu tietokoneelta.

84 Kantajan väitteitä ei voida kuitenkaan hyväksyä. On nimittäin ensinnäkin todettava, että vaikka asetuksen N:o 1/2003 johdanto-osan 25 perustelukappaleesta käy ilmi, että komission toimivallan lisäämisen tarkoituksena on mahdollistaa erityisesti EY 81 artiklan rikkomistapausten toteaminen, toimivallan lisääminen ei kuitenkaan itsessään takaa, että komission olisi tietyssä tapauksessa tosiasiallisesti helpompi kerätä todisteita. Toiseksi on todettava, että samaa havaintoa voidaan soveltaa sakoista vapauttamista tai niiden lieventämistä koskevaan ohjelmaan. Jotta komissio voisi esittää asianomaisilta yrityksiltä saamansa tiedot pätevinä todisteina kilpailusääntöjen rikkomisesta, tietojen on nimittäin aina täytettävä asiaan sovellettavassa oikeuskäytännössä vahvistetut perusteet. Sakoista vapauttamista tai niiden lieventämistä koskevat hakemukset eivät siis itsessään välttämättä helpota komission tehtävää. Kolmanneksi on todettava, että kartellin jäsenet ovat ottaneet käyttöön teknisiä toimenpiteitä

tiedostojen nopean lisääntymisen vaikutuksen vastapainoksi. Esillä olevassa asiassa riidanalaisen päätöksen 173–175 perustelukappaleesta käy ilmi, että kartellin jäsenet koodasivat merkityksellisiä asiakirjoja salakielelle tietoteknisillä välineillä ja että ne käyttivät nimettömiä sähköpostilaatikoita välittääkseen kilpailusääntöjen rikkomista merkitsevään toimintaan liittyviä tietoja. Ei ole osoitettu, että kantaja olisi järjestelmällisesti kieltäytynyt osallistumasta tällaisiin toimenpiteisiin, koska asiakirja-aineiston tiedot eivät osoita sen vastustaneen niitä sitkeästi. Samasta asiakirja-aineistosta käy toisaalta ilmi, että koska kantaja ei käyttänyt salausta eikä nimettömiä sähköpostilaatikoita, sen kanssa kommunikoitiin puhelimen ja faksin välityksellä eikä sähköpostitse tai jonkin muun tiedostonvaihtomenetelmän avulla.

85 Jos komissio lisäksi tukeutuu yksinomaan kyseessä olevien yritysten menettelyyn markkinoilla todetakseen rikkomisen olemassaolon, viimeksi mainittujen tarvitsee vain osoittaa sellaisten olosuhteiden olemassaolo, jotka valaisevat komission toteamia tosiseikkoja eri tavalla ja joiden perusteella komission esittämä tosiseikkojen selitys, jonka perusteella se totesi unionin kilpailusääntöjä rikotun, voidaan korvata toisella uskottavalla selityksellä (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat T-67/00, T-68/00, T-71/00 ja T-78/00, JFE Engineering ym. v. komissio, tuomio 8.7.2004, Kok., s. II-2501, 186 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

86 Kantaja korostaakin, että tätä sääntöä voidaan soveltaa myös silloin, kun todisteet, joihin komissio tukeutuu, ovat riittämättömät. Rikkomisen olemassaoloa ei nimittäin tällöin voida todeta yksiselitteisesti ja ilman tulkinnan tarvetta mainittujen todisteiden perusteella (ks. vastaavasti asia T-36/05, Coats Holdings ja Coats v. komissio, tuomio 12.9.2007, 74 kohta, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa).

87 Toisin kuin kantaja väittää, tätä sääntöä ei sitä vastoin voida soveltaa kaikissa tilanteissa, joissa rikkominen on näytetty toteen muihin seikkoihin perustuvilla päätelmillä tai epäsuorilla tai ei-kirjallisilla todisteilla. Todistuskeinoista, joihin voidaan vedota EY 81 artiklan rikkomisen näyttämiseksi toteen, on nimittäin todettava, että yhteisön oikeudessa vallitseva periaate on vapaan todistusharkinnan periaate (asia T-50/00, Dalmine v. komissio, tuomio 8.7.2004, Kok., s. II-2395, 72 kohta). Mainittua oikeuskäytäntöä voidaan soveltaa vastaavasti ETA-sopimuksen 53 artiklaan.

88 Vaikka siis olosuhteet, joihin kantaja vetoaa, voivat vaikuttaa merkityksellisiltä – mikäli ne on näytetty toteen – laadittaessa kokonaisarviota aihetodisteista, joihin komissio vetoaa, pelkästään niistä ei seuraa, että kyseinen yritys voisi kyseenalaistaa komission väitteet esittämällä vaihtoehtoisen selvityksen tosiseikoista.

89 Missään säännöksessä tai millään yhteisön oikeuden yleisellä periaatteella ei myöskään kielletä komissiota tukeutumasta yhtä yritystä vastaan niiden yritysten lausuntoihin, joiden väitetään osallistuneen kartelliin. Muutoin komissiolle kuuluva todistustaakka EY 81 artiklan vastaisista menettelyistä olisi mahdoton täyttää, mikä olisi yhteensopimatonta sille uskotun näiden määräysten moitteetonta soveltamista koskevan valvontatehtävän kanssa (edellä 85 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat JFE Engineering ym. v. komissio, tuomion 192 kohta). Mainittua oikeuskäytäntöä voidaan soveltaa vastaavasti ETA-sopimuksen 53 artiklaan.

90 Kartelliin osalliseksi katsotun yrityksen lausuntoa, jonka totuudenmukaisuuden on riitauttanut useampi muu kartelliin osalliseksi katsottu yritys, ei voida pitää riittävänä näyttönä viimeksi mainittujen yritysten toteuttamasta kilpailusääntöjen rikkomisesta, jos sen tukena ei ole muita todisteita, mutta vaatimukset muista todisteista

voivat olla kyseisten lausuntojen luotettavuuden vuoksi lievempiä (edellä 85 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat JFE Engineering ym. v. komissio, tuomion 219 ja 220 kohta).

91 Kun on kyse erilaisen näytön merkityksestä todisteena, ainoa merkityksellinen arviointiperuste esitettyjen todisteiden harkinnassa on niiden uskottavuus (edellä 87 kohdassa mainittu asia Dalmine v. komissio, tuomion 72 kohta).

92 Todistelua koskevien yleisten sääntöjen mukaan asiakirjan uskottavuus ja siksi sen todistusarvo riippuu sen alkuperästä, laatimisolosuhteista, vastaanottajasta ja sisällöstä (yhdistetyt asiat T-25/95, T-26/95, T-30/95-T-32/95, T-34/95-T-39/95, T-42/95-T-46/95, T-48/95, T-50/95-T-65/95, T-68/95-T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 ja T-104/95, Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomio 15.3.2000, Kok., s. II-491, 1053 ja 1838 kohta).

93 Erityisen vahvana näyttönä voidaan lisäksi pitää lausuntoja, jotka ovat ensinnäkin luotettavia, toiseksi on annettu yrityksen nimissä, kolmanneksi on antanut henkilö, joka on työnsä puolesta velvoitettu toimimaan kyseisen yrityksen intressissä, neljänneksi ovat lausunnon antajan intressien vastaisia, viidenneksi antaa henkilö, joka on havainnut välittömästi lausunnoissa mainitut seikat, ja kuudenneksi on toimitettu kirjallisesti ja annettu tarkoituksellisesti ja tarkan harkinnan jälkeen (ks. vastaavasti edellä 85 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat JFE Engineering ym. v. komissio, tuomion 205–210 kohta).

94 Lainvastaisen kartellin pääosallistujien vapaaehtoisesti esittämiin todisteisiin on yleensä asianmukaista suhtautua tietyllä tavalla epäluuloisesti, kun otetaan huomioon se kantajan väittämä mahdollisuus, että kyseiset osallistujat ovat taipuvaisia toimittamaan kilpailijoidensa toiminnasta mahdollisimman paljon näitä vastaan puhuvia seikkoja. Se, että pyydetään yhteistyötä koskevan tiedonannon soveltamista sakosta vapauttamiseksi tai sen lieventämiseksi, ei kuitenkaan välttämättä kannusta esittämään kartellin muihin osanottajiin nähden vääristeltyjä todisteita. Jokainen yritys

johtaa komissiota harhaan voisi näet kyseenalaistaa pyynnön esittäjän yhteistyön vilpittömyyden ja kattavuuden ja näin ollen vaarantaa tämän mahdollisuuden hyötyä täysimääräisesti yhteistyötä koskevasta tiedonannosta (ks. vastaavasti asia T-120/04, Peróxidos Orgánicos v. komissio, tuomio 16.11.2006, Kok., s. II-4441, 70 kohta).

95 Vääristeltyjen todisteiden toimittamisen mahdolliset seuraukset ovat lisäksi entistä vakavammat, sillä – kuten edellä 90 kohdasta ilmenee – yrityksen riitautetulla lausunnolla on oltava tukea muista todisteista. Riski siitä, että sekä komissio että muut kyseeseen tulevat yritykset huomaavat paikkansapitämättömät lausunnot, on nimittäin tästä syystä suurempi.

96 Sovellettaessa näitä sääntöjä nyt käsiteltävään asiaan on muistettava, että riidanalaisessa päätöksessä tehtyjen huomioiden mukaan yhteistoimintajärjestely oli kirjoittamaton järjestely, joka käsitti ensinnäkin japanilaisten yritysten sitoumuksen jäädä pois kytkinlaitehankkeiden markkinoilta Euroopan talousalueella (ETA), toiseksi eurooppalaisten yritysten sitoumuksen jäädä pois kytkinlaitehankkeiden markkinoilta Japanissa ja kolmanneksi eurooppalaisten yritysten sitoumuksen ilmoittaa japanilaisille yrityksille kytkinlaitehankkeista muissa Euroopan maissa kuin tuottajamaissa ja lukea nämä samat hankkeet kiintiösopimuksessa sovittuun ”Euroopan” yhteiskiintiöön. Komission mukaan ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismin tarkoituksena oli korvauksen myöntäminen japanilaisille yrityksille, joita eurooppalaiset yritykset pitivät mahdollisina kilpailijoinaan Euroopan talousalueen markkinoilla.

97 Edellä 96 kohdassa todetuista yhteistoimintajärjestelyn eri elementeistä japanilaisten yritysten väitetty sitoumus jäädä pois Euroopan talousalueen markkinoilta on komission kantajaan kohdistaman väitteen perusta. Tämän sitoumuksen olemassaolo on

siksi näytettävä toteen oikeudellisesti riittävällä tavalla. Jos yhteistoimintajärjestelyn muut elementit voidaan näyttää toteen, ne voivat kuitenkin olla merkityksellisiä epäsuorina todisteina, joiden perusteella voidaan päätellä, että japanilaiset yritykset olivat tehneet vastaavan sitoumuksen.

98 Kantaja kiistää yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon ja osallistumisensa kyseiseen järjestelyyn. Se kiistää komission riidanalaisessa päätöksessä mainitsemien eri todisteiden näyttöarvon ja vetoaa muihin todisteisiin, jotka sen mukaan osoittavat, ettei yhteistoimintajärjestelyä ollut olemassa. Näin ollen kantaja katsoo, että komissio oli velvollinen hyväksymään vaihtoehtoisen selityksen japanilaisten tuottajien poissaolosta Euroopan talousalueen kytkinlaitehankkeiden markkinoilta, sillä kyseinen selitys liittyi samoille markkinoille pääsyä haittaaviin oikeudellisiin, teknisiin ja kaupallisiin esteisiin. Kantajan mielestä komissio käänsi todistustaakan, loukkasi syyttömyysolettaman periaatetta ja ylitti toimivaltansa, kun se teki riidanalaisen päätöksen näissä olosuhteissa.

99 Komissio väittää, että yhteistoimintajärjestelyn olemassaolo ja etenkin japanilaisten yritysten sitoumus Euroopan talousalueen markkinoilta poisjäämisestä on näytetty oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen näytöllä, joka käsittää kirjallisia todisteita, yritysten lausuntoja, todistajanlausuntoja sekä todisteita kartellin tosiasiallisesta toiminnasta.

100 Kyseisen näytön uskottavuus ja sisältö on siis arvioitava sen määrittämiseksi, voidaanko komission esittämien todisteiden perusteella, kun niitä tarkastellaan kokonaisvaltaisesti, olla vakuuttuneita yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta tavalla, jota kantajan todisteet eivät voi horjuttaa.

101 Kantaja väittää, että syyttömyysolettaman periaatetta on loukattu ja että komissio on ylittänyt toimivaltansa. Näiden väitteiden lähtökohtana on, ettei komissio ole näyttänyt toteen yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloa eikä kantajan osallistumista kyseiseen järjestelyyn. Jos kantajan väitteet, jotka koskevat näyttöä kilpailusääntöjen rikkomisesta ja kantajan osallisuudesta siihen, on hylättävä, on siis väistämättä hylättävä myös väitteet syyttömyysolettaman periaatteen loukkaamisesta ja siitä, että komissio ylitti toimivaltansa. Jos sen sijaan katsotaan, että riidanalaisessa päätöksessä ei ole osoitettu kantajan osallistuneen väitettyyn kilpailusääntöjen rikkomiseen, kyseisen päätöksen kumoaminen siltä osin kuin se koskee kantajaa on yksin tämän toteamuksen perusteella perusteltu.

ABB:n esittämät todisteet

– Asianosaisten lausumat

102 Kantaja kiistää, että ABB:n esittämät todisteet muodostavat näytön yhteistoimintajärjestelystä.

103 Kantaja väittää ensinnäkin, että ABB:n esittämillä todisteilla on heikko näyttöarvo siksi, että ABB:lle oli myönnetty ehdollinen vapautus sakoista. Kantajan mukaan ABB:n lausunnot eivät enää vaikuttaneet sitä itseään koskeviin syytöksiin. Kantajan mielestä ABB:tä oli ehkä kehotettu painokkaasti vahvistamaan kartellin olemassaolo

komissiolle antamissaan vastauksissa, koska se oli yhä vaarassa menettää ehdollisen sakoista vapauttamisensa, jos se ei osoittanut riittävää yhteistyöhalukkuutta. Kantaja katsookin, että ABB:n esittämiin todisteisiin on suhtauduttava kriittisesti.

104 Kantaja kyseenalaistaa lisäksi erikseen jokaisen ABB:n esittämän todisteen näyttöarvon. Kantaja väittää ensinnäkin, että 11.3.2004 annettu ABB:n lausunto, jossa se vahvisti yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon, on epäselvä, koska ABB myönsi myös, että mitään selkeää sopimusta ei ollut vaan yhteistoimintajärjestely perustui tosiasialliseen tilanteeseen eli siihen, että eurooppalaiset asiakkaat hyväksyivät japanilaisia yrityksiä vain rajoitetussa määrin ja että kyseiset yritykset kohtasivat teknisiä ja oikeudellisia esteitä, jos ne halusivat päästä Euroopan markkinoille. ABB:n mukaan japanilaiset tuottajat osallistuivat kartelliin vain sikäli kuin kartelli koski ETA:n ulkopuolella sijaitsevia alueita.

105 Kantaja epäilee toiseksi todistajanlausuntoa, jonka ABB:n entinen työntekijä M antoi 23.9.2005 pidetyssä haastattelussa. Kantaja väittää tässä yhteydessä, että ABB:n halu tukea komission teoriaa kävi ilmi ABB:n ulkoisen neuvonantajan pyrkimyksistä ohjailla M:n lausuntoja siten, että tämä myöntäisi, että japanilaisille tuottajille saattaisi olla tietyn ajan kuluttua kannattavaa päästä Euroopan markkinoille.

106 Kantaja toteaa lisäksi, että M ei ollut enää haastattelun aikana ABB:n palveluksessa, mikä tarkoittaa, että hän ei ollut velvollinen toimimaan sen edun mukaisesti. Myös se, että M myöhemmin tarkisti lausuntojaan, osoittaa kantajan mielestä, että M joutui pikemminkin painostuksen kohteeksi kuin halusi antaa tarkkoja tietoja.

107 Kantaja korostaa myös, että M:n lausunnot yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta ovat ”kuulopuheeseen perustuva todiste” eikä kovinkaan vakuuttava. Kantajan

mukaan M ilmoitti, ettei hän ollut läsnä, kun yhteistoimintajärjestelystä sovittiin ja ettei järjestelyä ollut mainittu kokouksissa, johon hän oli osallistunut. M:n lausunnot perustuvat siis kantajan mielestä M:n henkilökohtaiseen näkemykseen kartellin olemassaolosta. Kantaja huomauttaa tässä yhteydessä, että vaikka yhteistoimintajärjestely olisikin ollut olemassa, sen väitetyn merkityksen vuoksi on oikeutettua odottaa, että sakoista vapauttamista tai niiden lieventämistä hakeneet yritykset esittävät todisteita, jotka ajoittuvat riidanalaisten tekojen tapahtumahetkeen.

108 M:n lausuntojen sisällöstä kantaja tähdentää, että vaikka M kertoi ulkomaanmarkkinoita koskevan sopimuksen tekemisen edellyttäneen kartelliin osallistuneet eri tuottajamaat kattavaa sopimusta, hän totesi myös, että vaikka japanilaisten tuottajien olisi ollut mahdollista päästä Euroopan markkinoille, niiden ei olisi kuitenkaan kannattanut pyrkiä kyseisille markkinoille. ABB:n ulkoinen neuvonantaja antoi myöhemmin, 4.10.2005, uuden lausunnon, jolla hän nähtävästi yritti selkeyttää M:n aiempia lausuntoja ja jossa hän vahvisti virallisesti yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon. Kantajan mielestä nämä kaksi todistetta ovat keskenään ristiriidassa, joten niihin ei voida vedota.

109 Kantaja väittää kolmanneksi, että ABB:n työntekijöiden W:n ja P:n lausunnot ovat ”epämääräisiä spekulaatioita”, jotka perustuvat toteen näyttämättömiin henkilökohtaisiin mielipiteisiin. Kun W:ltä tiedusteltiin, mihin japanilaisia tuottajia koskeva kielto osallistua kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskeviin tarjouspyyntöihin perustui, hän ei siis maininnut yhteistoimintajärjestelyä. Kantaja väittää W:n sitä vastoin kertoneen aiemmissa lausunnoissaan, että Euroopan markkinoille pääsy oli ”huomattavien” esteiden vuoksi vaikeaa.

110 Komissio kiistää kantajan väitteiden paikkansapitävyyden.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

111 Edellä 94 ja 95 kohdasta käy ensinnäkin ilmi, että sakoista vapauttamista hakeneen yrityksen esittämiin todisteisiin ei ole syytä suhtautua automaattisesti epäilevästi. Etenkin todistajien lausunnoista on todettava, että on kyllä mahdollista, että tällaisen yrityksen työntekijät, joiden on toimittava yrityksen edun mukaisesti, haluavat esittää mahdollisimman paljon asianosaisia vastaan puhuvia seikkoja, kun otetaan myös huomioon, että heidän yhteistyöllään menettelyssä voi olla positiivinen vaikutus heidän ammatilliseen tulevaisuuteensa. Vaikka tilanne olisi tällainen, kyseiset työntekijät ovat kuitenkin myös tietoisia paikkansapitämättömien todisteiden esittämisen mahdollisista negatiivisista seurauksista, jotka ovat todennäköisempiä muita todisteita koskevan vaatimuksen vuoksi.

112 Kantaja, väittää M:stä, että ABB:n entisen työntekijän ei periaatteessa enää tarvitse toimia entisen työnantajansa edun mukaisesti osallistuessaan vapaaehtoisesti hallinnolliseen menettelyyn. Tämä seikka tarkoittaa kuitenkin myös, ettei hänellä periaatteessa ole intressiä esittää tässä yhteydessä paikkansapitämättömiä todisteita. Tässä yhteydessä on todettava, että M oli todistajanlausuntonsa esittämisen aikaan jo eläkkeellä. Ei näin ollen näytä siltä, että hänen yhteistyön puutteensa hallinnollisen menettelyn aikana olisi johtanut hänelle epäsuotuisiin seurauksiin.

113 Ei myöskään voida katsoa, että ABB:n esittämät todisteet eivät voisi johtaa sille vahingollisiin seurauksiin. Koska mainitut todisteet esitettiin ennen väitetiedoksiannon lähettämistä, ABB tai sen työntekijät ja entinen työntekijä eivät voineet olla varmoja niiden väitteiden laajuudesta ja tarkasta sisällöstä, joita ABB:tä vastaan esitettäisiin.

114 Kantajan esittämistä eri todisteista on ensinnäkin todettava, että ABB viittasi 11.3.2004 esittämissään huomautuksissa, eli ennen kuin sille myönnettiin ehdollinen vapautus sakoista, nimenomaisesti yhteistoimintajärjestelyyn, jonka nojalla japanilaiset yhtiöt eivät aikoneet esittää tarjouksia eurooppalaisista hankkeista ja eurooppalaiset yhtiöt japanilaisista hankkeista.

115 On totta, että ABB ilmoitti yhteistoimintajärjestelyn perustuneen siihen, että eurooppalaiset asiakkaat eivät ottaneet hyvin vastaan japanilaisia tuottajia, jotka kohtasivat tiettyjä esteitä Euroopan markkinoilla. ABB:n 11.3.2004 esittämistä huomautuksista ilmenee kuitenkin selvästi, että sen mukaan mainitut japanilaiset yritykset eivät ainoastaan todenneet näiden esteiden olemassaoloa vaan lupasivat eurooppalaisille kumppaneilleen jäädä pois Euroopan talousalueen markkinoilta. Esteet kyseisille markkinoille pääsylle olivat siis tekijä, joka johti kyseisen järjestelyn syntymiseen. On siksi todettava, ettei tällainen toteamus ole ristiriitainen, sillä tuottajalle on luonnollista markkinoiden jakamisen tilanteessa, jollaisen komissio väittää olevan kyseessä nyt käsiteltävässä asiassa, jättää kilpailijoilleen markkinat, joilla sen asema on heikko.

116 Lisäksi ABB todella ilmoitti, että hankintamenettelyjen manipuloinnista, hintojen sopimisesta tai hankkeiden jakamisesta Euroopan talousalueella ei ollut tehty japanilaisten tuottajien kanssa nimenomaista sopimusta. Asiayhteytensä perusteella kyseinen lausunto viittaa kuitenkin kansallisten markkinoiden jakamiseen eurooppalaisten tuottajien kesken tai kytkinlaitehankkeiden jakamiseen Euroopan talousalueella. Se ei siis ole vastoin japanilaisten yritysten antamaa yleistä sitoumusta jäädä pois Euroopan talousalueen markkinoilta, minkä ABB selvästi mainitsi. ABB:n lausunnoissa ei myöskään voida todeta epäjohdonmukaisuuksia. Koska japanilaiset yritykset ABB:n mukaan sitoutuivat jäämään pois Euroopan talousalueen markkinoilta, niiden ei nimittäin kannattanut tehdä eurooppalaisten tuottajien kanssa yksityiskohtaisia sopimuksia kytkinlaitehankkeiden jakamisesta samoilla markkinoilla.

117 Kaiken edellä esitetyn perusteella on katsottava, etteivät ABB:n 11.3.2004 antamat lausunnot ole epäselviä vaan ne ovat aihetodisteita yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta.

118 Toiseksi on myönnettävä, että ABB:n ulkoinen neuvonantaja puuttui yhden kerran M:n haastatteluun ehdottaakseen tälle, että japanilaisille tuottajille voisi olla edullista päästä Euroopan markkinoille, mistä M ei vaikuttanut olevan vakuuttunut. On siksi katsottava, että M:llä oli epäilyksiä tällaisen toimenpiteen taloudellisesta intressistä, mikä on otettava huomioon hänen todistajanlausuntonsa sisältöä arvioitaessa. Kantaja ei kuitenkaan selitä, kuinka tämä ABB:n ulkoisen neuvonantajan väliintulo vaikuttaa M:n todistajanlausunnon uskottavuuteen muilta osin.

119 Kantaja väittää lisäksi aivan oikein, että M:n todistajanlausunto ei vaikuta olevan syvällisen pohdinnan tulos ja että sitä ei myöskään harkinnan ja lisäarvioiden perusteella myöhemmin tarkistettu. Todistajanlausunto nimittäin annettiin suullisesti, eikä ole merkkejä siitä, että komissio olisi esittänyt M:lle etukäteen kirjallisia kysymyksiä tai että tämä olisi arvioinut tai tarkistanut jälkikäteen lausuntojaan yhteistoimintajärjestelystä ja Euroopan talousalueen markkinoille pääsyn esteistä.

120 Kantaja ei kuitenkaan esitä näyttöä, jonka perusteella voitaisiin katsoa, että M:n lausuntoihin myöhemmin tehdyt mahdolliset tarkistukset olivat johtuneet häneen kohdistuneesta painostuksesta.

121 Kantajan väite, jonka mukaan M:n todistajanlausunto on ainoastaan ”kuulopuheeseen perustuva todiste”, on hylättävä. M oli nimittäin yksi ABB:n edustajista kartellissa vuosien 1988 ja 2002 välillä, eli melkein koko kartellin olemassaolon ajan, jolloin ABB puolestaan oli yksi kartellin päätoimijoista. M oli siis välitön ja etuoikeutettu todistaja olosuhteille, joista hän lausui.

122 Tässä yhteydessä on myönnettävä, että M vahvisti todistajanlausunnossaan, ettei hän ollut läsnä yhteistoimintajärjestelystä sovittaessa. Samoin on todettava, että kun häntä haastateltiin siitä, tietääkö hän, viitattiinko yhteistoimintajärjestelyn teemaan kokouksissa, joihin hän osallistui, M vastasi, ettei siihen ollut tarpeellista viitata, sillä yhteistoimintajärjestelyn olemassaolo oli itsestään selvää. Nämä seikat eivät kuitenkaan aseta M:n todistajanlausunnon todistusarvoa kyseenalaiseksi. Yhtäältä on nimittäin todettava, että todistaja voi täysin hyvin olla todistajana pysyvässä hankkeessa, vaikkei hän ole ollut mukana sitä aloitettaessa. Toisaalta on huomattava, että vaikka M ilmoitti, että yhteistoimintajärjestelyä koskevasta kysymyksestä ei ollut keskusteltu nimenomaisesti tapaamisissa, joihin hän oli osallistunut, hänen todistajanlausunnostaan ilmenee, että hänen mielestään asia oli näin sen vuoksi, että kartellin osallistujat ymmärsivät, hyväksyivät ja panivat kyseisen järjestelyn sisällön täytäntöön, ilman että nimenomainen keskustelu olisi ollut tarpeellista.

123 Tässä yhteydessä on huomautettava, että tuottajaryhmän sitoumus toiselle ryhmälle varatuilta markkinoilta poisjäämiseksi, kuten sitoumus, jonka komissio on väittänyt japanilaisten tuottajien tehneen, perustuu yksinkertaiseen konseptiin, joka voidaan panna helposti toimeen. Toimeen paneminen ei myöskään periaatteessa edellytä kyseisten yritysten välistä vuorovaikutusta. Tällainen sitoumus voi siksi hyvin olla olemassa ei-kirjallisena järjestelynä, mikä vähentää myös riskiä siitä, että se tulee ilmi. Riidanalaisen päätöksen 170–176 perustelukappaleessa todetaan tässä yhteydessä, että kartelliin osallistujat toteuttivat nyt käsiteltävässä asiassa sarjan organisatorisia ja teknisiä varotoimia välttääkseen kartellin paljastumisen.

124 M puolestaan ilmoitti todistajanlausunnossaan, että japanilaisilla ja eurooppalaisilla tuottajilla oli kotimaisten markkinoiden vastavuoroiseen suojeluun liittyvä järjestely ennen kiintiösopimusta, että kyseinen järjestely oli välttämätön edellytys muita alueita koskevien sopimusten tekemiselle ja että näiden sääntöjen noudattaminen tarkoitti sitä, että japanilaiset tuottajat eivät tulisi eurooppalaisten tuottajien kotimaisille markkinoille, vaikka ne tähän teknisesti pystyisivät. M esitti tässä yhteydessä

niin ikään selvennyksiä ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismista sekä siitä, että tuottajamaissa toteutettavista kytkinlaitehankkeista ei keskusteltu näiden kahden tuottajaryhmän välillä ja että niitä ei laskettu kiintiösopimuksessa tarkoitettuihin kiintiöihin.

125 Kuten edellä 118 kohdassa todettiin, M ei myöskään ollut vakuuttunut japanilaisten yritysten taloudellisesta intressistä päästä Euroopan kytkinlaitehankkeiden markkinoille. M:n kanta, johon P yhtyi, ei kuitenkaan vaikuta siihen, että ABB:n neljän todistajan ja ABB:n itsensäkin mielestä japanilaiset yritykset olivat sitoutuneet olemaan tulematta Euroopan talousalueen markkinoille, vaikka ne tähän teknisesti pystyivätkin.

126 Tässä yhteydessä on huomautettava niin ikään, että se, että japanilaisilla tuottajilla ei mahdollisesti ollut taloudellista intressiä päästä Euroopan talousalueen markkinoille tietyllä hetkellä, ei tee nyt käsiteltävässä asiassa kyseessä olevan kaltaista yhteistoimintajärjestelyä tarkoituksettomaksi. Järjestely voi nimittäin yhtäältä poistaa jäljelle jäävän riskin kyseisille markkinoille pääsystä tulevaisuudessa kilpailutilanteen muuttuessa ja taata näin molemmille tuottajaryhmille pitkäaikaisen turvan vakiinnuttamalla niiden etuoikeutetut asemat. Se voi toisaalta myös olla perustana kummankin ryhmän väliselle keskinäiselle luottamukselle. M:n lausuntojen mukaan tällainen luottamus oli nimittäin tarpeen, jotta kartelli voitiin toteuttaa maailmanlaajuisesti.

127 Kaiken edellä esitetyn perusteella on katsottava, että M:n todistajanlausunto on aihetodiste yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta.

128 Kolmanneksi on todettava, että toisin kuin kantaja väittää, Wi ilmoitti, että japanilaisten yritysten puuttuminen Euroopan markkinoilta johtui Japanin ja Euroopan markkinoiden suojelujärjestelmästä, joka perustui siihen, ettei kumpikaan tuottajaryhmä

halunnut toisen ryhmän sekaantuvan toisen kotimaisille markkinoille. Myös P viittasi spontaanisti japanilaisten yritysten kanssa tehtyyn yhteiseen sopimukseen, jonka perusteella viimeksi mainitut jättäytyisivät osallistumasta Euroopan markkinoille ja eurooppalaiset yritykset Japanin markkinoille. Wi:n ja P:n todistajanlausuntoja ei siis voida pitää ”epämääräisinä spekulaatioina” vaan ne ovat päinvastoin todisteita, jotka vahvistavat yhteistoimintajärjestelyn olleen olemassa.

129 Sama toteamus pätee sitä paitsi ABB:n aloitteesta esitettyyn viimeiseen todistajanlausuntoon, jonka antoi V.-A. Kun häneltä kysyttiin, oliko hän tietoinen jonkinlaisesta järjestelystä eurooppalaisten ja japanilaisten tuottajien välillä, hän mainitsi japanilaisten ja eurooppalaisten tuottajien välisen sopimuksen, jonka perusteella eurooppalaiset yritykset eivät ”hyökkäisi” japanilaisia yrityksiä vastaan Japanin markkinoilla ja päinvastoin. V.-A. ilmoitti lisäksi osallistuneensa eurooppalaisten yritysten ja japanilaisen yrityksen edustajan väliseen nimenomaiseen keskusteluun tämän sopimuksen noudattamisesta, mikä johtui japanilaisten yritysten yrityksistä päästä Euroopan markkinoille.

130 Lopuksi on todettava, että ABB:n esittämät lausunnot ja todistajanlausunnot ovat omiaan näyttämään toteen yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon, sillä niissä viitataan kyseisen järjestelyn olemassaoloon, kuvaillaan kyseisen järjestelyn olennainen sisältö ja annetaan viitteitä sen kestosta ja osallistujista.

131 ABB:n esittämät todisteet ovat myös johdonmukaisia suhteessa yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloon ja perustavanlaatuiseen sisältöön. Vaikka ne eroavat kysymyksessä japanilaisten yritysten taloudellisesta intressistä päästä Euroopan markkinoille, tällä seikalla ei ole merkitystä nyt käsiteltävässä asiassa, kun otetaan huomioon yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloon liittyvät lausunnot, kuten edellä 125 kohdassa todettiin.

132 ABB:n lausunnot annettiin lisäksi yrityksen nimissä, ja niiden sisällöstä ilmenee, että ne perustuvat sisäisiin tutkimuksiin sekä keskusteluihin kyseisen yrityksen työntekijöiden kanssa. Niille on siksi annettava tietty näyttöarvo.

133 Kyseisten neljän todistajan lausunnot ovat puolestaan uskottavia, koska ne on saatu niissä mainittujen tapahtumien välittömiltä todistajilta eikä käsiteltävän asian olosuhteista ilmene, että kyseisillä todistajilla olisi ollut perusteita esittää vääristeltyjä todisteita. Niille onkin annettava korkea näyttöarvo.

134 Edellä 90 kohdassa mainitun oikeuskäytännön perusteella ABB:n antamien lausuntojen ja todistajanlausuntojen sisällön tukena on kuitenkin oltava muuta näyttöä.

ABB:n esittämän todistelun tukeminen

– Asianosaisten lausumat

135 Kantaja väittää, että komissio ei esitä riidanalaisessa päätöksessä riittävästi todisteita, jotka vahvistavat ABB:n esittämän todistelun, eikä etenkään mainitse ainuttakaan riidanalaisten tekojen tapahtumahetkeen ajoittuvaa todistetta.

136 Kantajan mielestä Fuji ei ensinnäkään perustele eikä selvitä väitetiedoksiantoon annetussa vastauksessa esittämäänsä väitettä, jonka mukaan se oli tietoinen yhteistoimintajärjestelystä ja joka on siis ainoastaan sen yksipuolinen väittämä. Fuji ei myöskään täsmennä, oliko se väitetyssä järjestelyssä ainoa osapuoli eikä oliko kyseessä eurooppalaisten tuottajien järjestely vai osallistuiko siihen myös japanilaisia tuottajia. Kantaja katsoo lisäksi, ettei Fuji maininnut yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloa 11.7.2006 esittämässään sakkojen vapauttamista tai niiden lieventämistä koskevassa hakemuksessa. Järjestelyä ei mainittu myöskään Fujin esittämissä viiden työntekijänsä todistajanlausunnoissa.

137 Kantaja ei saanut tiedoksi Fujin myöhempiä lausuntoja, joiden väitetään vahvistavan yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon, eikä etenkään Fujin 21.11.2006 antamaa lausuntoa, joten kyseisiä lausuntoja ei voida kantajan mielestä ottaa huomioon.

138 Fujin esittämien todisteiden heikon näyttöarvon vahvistaa kantajan mielestä lisäksi se, ettei komissio vapauttanut Fujia sakoista eikä lieventänyt niitä tämän toimittamia tietoja vastaan.

139 Toteamuksesta, jonka mukaan Alstom ja Areva eivät kiistäneet yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloa eikä VA TECH kiistänyt sitä avoimesti, kantaja väittää toiseksi, että vaitiolon rinnastaminen tunnustukseen loukkaa oikeutta olla esittämättä syyllisyyttään tukevia seikkoja sekä todistelua koskevia perusperiaatteita. Kantaja katsoo lisäksi, ettei yhteistoimintajärjestelyllä ollut käytännössä juurikaan merkitystä eurooppalaisille tuottajille, joten niiden vaitiolo oli ennakoitavissa. Menettelyyn liittyvistä seikoista kantaja huomauttaa, että koska se ei saanut tutustua asianomaisiin kirjelmiin, se ei kyennyt tarkistamaan, oliko komission väite perusteltu. Kantaja katsoo lisäksi, että VA TECH tosiasiassa kiisti yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon.

140 Kantaja korostaa kolmanneksi, että sillä, että se ainoastaan osallistui kiintiösopimuksen yhteydessä järjestettyihin eurooppalaisten tuottajien kokouksiin, ei ole yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon kannalta merkitystä.

141 Komissio kiistää kantajan väitteiden paikkansapitävyyden.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

142 Fujin esittämistä todisteista todettakoon ensinnäkin, että edellä 51–53 kohdan perusteella kantajaa vastaan puhuvina seikkoina ei voida vedota huomautuksiin, joita ei annettu kantajalle tiedoksi, eikä etenkään Fujin 21.11.2006 esittämiin huomautuksiin. Kyseisillä huomautuksilla ei näin ollen voida tukea ABB:n esittämien todisteiden sisältöä.

143 Fuji sen sijaan ilmoitti väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa, jonka merkityksellinen osa annettiin kantajalle tiedoksi, että se oli tietoinen yhteistoimintajärjestelystä, jonka perusteella japanilaiset tuottajat eivät aikoneet yrittää päästä Euroopan markkinoille, ja se täsmensi, että pääasiallinen syy siihen, ettei Fuji ollut Euroopan talousalueen markkinoilla, oli, että se ei ollut kaasueristeisten kytkinlaitteiden merkittävä ja uskottava toimittaja Euroopassa.

144 On myönnettävä, että mainittu lausunto on melko epämääräinen, sillä Fuji ainoastaan viittaa japanilaisten tuottajien sitoumukseen jäädä pois Euroopan markkinoilta. Näin tehdessään Fuji kuitenkin tukee ABB:n todisteiden osoittamaa olennaisinta seikkaa, josta komissio moittii japanilaisia tuottajia. Siksi kyseinen lausunto ei ole nyt

käsiteltävässä asiassa merkityksetön. Näin on erityisesti sen vuoksi, että Fujin tietojen vähäisyys on selitettävissä sen toissijaisella roolilla kartellissa ja erityisesti sillä riidanalaisen päätöksen 150 perustelukappaleestakin ilmenevällä perusteella, että Fuji oli ainut japanilainen yritys, joka ei ollut jäsen japanilaisten tuottajien ryhmän komiteassa, joka oli vastuussa erityisesti kahden kyseessä olevan tuottajaryhmän välisestä yhteistyöstä kiintiösopimuksen alalla.

145 On todettava, etteivät Fujin työntekijät kiistäneet yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloa, vaan ne jättivät ainoastaan lausumatta tästä seikasta. Fujin työntekijöiden lausuntojen sisältö ei siis kyseenalaista sen lausunnon todistusarvoa, jonka Fuji antoi vastauksessaan väitetiedoksiantoon.

146 Sakoista vapauttamista tai niiden lieventämistä koskevan hakemuksen sisällöstä todettakoon, että yhteistyötä koskevan tiedonannon 21 kohdasta ilmenee, että jotta komissio voi alentaa sakkoja, kyseisillä todisteilla on oltava merkittävä näyttöarvo suhteessa komissiolla jo oleviin todisteisiin. Näin ollen on perusteltua, että yritys, joka toivoo sakkojen alentamista, keskittyy väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen esittämässään sakoista vapauttamista tai niiden lieventämistä koskevassa hakemuksessa seikkoihin, joita ei sen mielestä ole siihen mennessä vielä näytetty oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen, voidakseen lisätä merkittävästi todisteidensa arvoa. Tämä voi nimittäin selittää, miksi kyseinen yritys jättää mainitsematta seikat, jotka on sen mielestä näytetty kiistatta toteen aiemmin esitetyillä todisteilla.

147 On myös todettava, että yhteistyötä koskevan tiedonannon 21 kohdan perusteella ei voida sulkea pois sitä, että sellaisten todisteiden esittäminen, joilla on tietty näyttöarvo mutta jotka koskevat jo muilla todisteilla toteen näytettyjä seikkoja, ei johda sakkojen alentamiseen.

148 Toiseksi on todettava, että VA TECH:n kuulemisesta laaditun pöytäkirjan otteesta ilmenee, että tämä kiisti kuulemisessa nimenomaisesti yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon. Näin ollen komission väite, jonka mukaan näin ei tapahtunut, ei pidä paikkaansa.

149 Komissio väittää, ettei se nojautunut Alstomin ja Arevan neutraaliksi väitettyyn kantaan päätelläkseen yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon vaan ainoastaan totesi sen. Vaikka tämä tulkinta vahvistetaan riidanalaisen päätöksen 125 perustelukappaleessa, jossa Alstomin, Arevan ja VA TECH:n käsityksille ei anneta mitään muita todisteita tukevaa arvoa, toisin kuin Fujin lausunnoille, joissa vahvistetaan yhteistoimintajärjestelyn olemassaolo, kyseinen tulkinta asetetaan kyseenalaiseksi päätöksen 255 perustelukappaleessa, jossa komissio viittaa siihen, että tietyt eurooppalaiset tuottajat ovat implisiittisesti tunnustaneet yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon. Alstomin ja Arevan neutraalia kantaa ei kuitenkaan voida pitää todisteena yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta. Kun nimittäin otetaan huomioon komissiolle EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan soveltamista koskevassa menettelyssä kuuluva todistustaakka, se, että jokin yritys ei kiistä jotakin tosiseikkaa, ei vahvista kyseisen tosiseikan olemassaoloa.

150 Kolmanneksi on todettava – kuten kantajakin korostaa – että pelkästään se, että se osallistui kiintiösopimusta koskeviin kokouksiin, ei ole todiste yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta. On nimittäin tärkeää selvittää, toteuttivatko eri osallistujat yhteistoimintajärjestelyn samanaikaisesti kiintiösopimuksen kanssa ja sen yhteydessä, kuten komissio väittää.

151 Riidanalaisen päätöksen 127 perustelukappaleesta ilmenee neljänneksi, että 10.7.2002 pidetyn kokouksen aikana, jolloin keskusteltiin kartellin toimintatapojen kehityksestä sen jälkeen, kun Siemens ja Hitachi olivat palanneet mukaan kartelliin, Alstom esitti ehdotuksen, jonka mukaan eurooppalaisten tuottajien olisi pysyttävä Euroopassa ja japanilaisten tuottajien Japanissa, ilman että ne yrittävät päästä Euroopan markkinoille. Kyseisessä perustelukappaleessa täsmennetään, että Hitachi oli ilmoittanut

15.7.2002 pidetyssä seuraavassa kokouksessa, ettei se hyväksy tätä ehdotusta ja että eurooppalaiset yritykset olivat reagoineet siihen ilmoittamalla, että Eurooppa, mukaan luettuna Keski- ja Itä-Eurooppa, oli niiden markkina-aluetta ja että ne aikoivat säilyttää Länsi-Euroopassa käytössä olleet hinnat. Ne olivat myös ilmoittaneet, että kysymyksestä keskusteltaisiin uudelleen, vaikka näin ei tapahtunutkaan.

152 Näiden 10. ja 15.7.2002 pidettyjen kokousten tiivistelmä, joka perustuu Hitachin esittämiin todisteisiin, antaa ensi näkemältä ymmärtää, että Alstom esitti ehdotuksen uudesta järjestelystä, jonka Hitachi hylkäsi ja josta ei enää keskusteltu tämän jälkeen, mikä viittaa siihen, että viimeistään vuoden 2002 heinäkuusta alkaen ei ollut olemassa järjestelyä, joka koski japanilaisten tuottajien toimintaa Euroopan talousalueen markkinoilla.

153 Mainitun 15.7.2002 pidetyn kokouksen tiivistelmässä todetaan kuitenkin yhtäältä, ettei Hitachi torjunut itse ajatusta markkinoiden jakamisesta vaan ainoastaan Alstomin konkreettisen ehdotuksen. Kyseisessä tiivistelmässä todetaan toisaalta Hitachin korostaneen, että eurooppalaisten tuottajien vaatimukset koskivat myös Keski- ja Itä-Eurooppaa, mikä antaa ymmärtää, että sen vastustus liittyi tähän erityiseen näkökohtaan eikä Länsi-Euroopan tilanteeseen.

154 On myös huomautettava, että Alstomin esittämä ehdotus kyseenalaistaa kantajan argumentoinnin, joka koskee kilpailutilannetta Euroopan talousalueen markkinoilla. Jos nimittäin oletetaan, kuten kantaja väittää, että japanilaisia tuottajia ei pidetty uskottavina kilpailijoina Euroopan talousalueen markkinoilla näille markkinoille pääsyn ylitsepääsemättömien esteiden vuoksi, näitä samoja markkinoita koskeva järjestely olisi tosiasiassa ollut hyödytön. Tällaisessa tilanteessa eurooppalaisilla tuottajilla, jotka olivat Euroopassa etuoikeutetussa asemassa ja siten tietoisia tästä seikasta, ei

olisi ollut mitään syytä ehdottaa kyseisenlaista järjestelyä. Hitachin esittämästä tiivistelmästä kuitenkin ilmenee, että Alstomin ehdotus koski sekä Euroopan talousalueen markkinoita että Keski- ja Itä-Euroopan markkinoita.

155 Näissä olosuhteissa on hyväksyttävä tulkinta, jonka mukaan Alstom ehdotti 10.7.2002 pidetyssä kokouksessa yhteistoimintajärjestelyn laajentamista Keski- ja Itä-Euroopan maihin, kuten komissio väitti.

156 Viidenneksi on todettava, kuten riidanalaisen päätöksen 131 perustelukappaleessa, että Euroopan kiintiösopimuksen sisällöllä on jossain määrin merkitystä yhteistoimintajärjestelyn olemassaololle.

157 Euroopan kiintiösopimuksen liitteessä 2 olevan osion ”E (E-Members)” 4 kohdassa nimittäin todetaan, että eurooppalaiset tuottajat ”päättävät eurooppalaisten hankkeiden ilmoittamisesta [japanilaisten tuottajien ryhmälle]”. Liitteen 2 asiayhteydestä ilmenee, että tiedot oli määrä välittää ennen kyseisten kytkinlaitehankkeiden jakamista.

158 Kantajan väitteet voidaan tietyiltä osin hylätä tämän seikan perusteella, sillä se viittaa eurooppalaisten tuottajien arvioineen, että japanilaiset tuottajat saattoivat olla kiinnostuneita ainakin tiettyjen kytkinlaitehankkeiden jakamismenettelystä Euroopan talousalueella ja että ne olivat tällaisissa hankkeissa siis mahdollisia kilpailijoita.

159 Mikään Euroopan kiintiösopimuksessa tai muissa komission esittämissä seikoissa ei kuitenkaan osoita, että eurooppalaiset tuottajat toteuttivat kyseisen mekanismin tai että japanilaiset tuottajat olivat tietoisia sen olemassaolosta. Euroopan kiintiösopimus on näin ollen vain indisio siitä, millainen näkemys eurooppalaisilla tuottajilla oli japanilaisista vastapuolistaan.

160 Kaiken edellä esitetyn perusteella on todettava, että Fujin väitetiedoksiantoon antamaan vastaukseen sisältyvä lausunto on omiaan tukemaan ABB:n esittämiä todisteita yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta, vaikkakin sen näyttöarvo on vähäinen. Ehdotus, jonka Alstom teki 10.7.2002 pidetyssä kokouksessa, on niin ikään todiste siitä, että yhteistoimintajärjestely oli kokousajankohtana olemassa. Euroopan kiintiösopimuksen sisältö on lisäksi indisio, jonka perusteella voidaan katsoa, että japanilaisia tuottajia pidettiin uskottavina kilpailijoina toteutettaessa tiettyjä kytkinlaitehankkeita Euroopan talousalueella, kuten komissio väittää.

161 VA TECH:n, Alstomin tai Arevan näkemys yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta tai se, että kantaja ainoastaan osallistui kiintiösopimusta koskeviin kokouksiin, eivät toisaalta ole seikkoja, joilla voidaan tukea ABB:n esittämiä todisteita kyseisen järjestelyn olemassaolosta.

Ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismi

– Asianosaisten lausumat

162 Kantaja korostaa ensinnäkin, että komissio nojautuu ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismia koskevissa perusteluissaan väitteeseen, jonka mukaan japanilaisia tuottajia pidettiin mahdollisina kilpailijoina Euroopan talousalueen kytkinlaitehankkeiden markkinoilla. Tämän väitteen saattavat kantajan mielestä kyseenalaiseksi VA TECH:n nimenomainen ilmoitus siitä, että eurooppalaisten tuottajien oli lähes mahdotonta tarjota tuotteitaan Japanissa ja päinvastoin, sekä M:n todistajanlausunto, jonka mukaan Euroopan markkinoille pääsy ei ollut japanilaisille yrityksille kannattavaa.

Ilmoittamista ja kiintiöönlukemista koskevat väitteet perustuvat siis tosiseikkoja koskevaan oletukseen, joka on selvästi virheellinen. Kantaja katsoo tässä yhteydessä lisäksi, että komissio on tehnyt kehäpäätelmän väittäessään, että kiintiönlukeminen vahvistaa Euroopan markkinoille pääsyn esteettömyyden ja siten yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon.

163 Kantaja väittää toiseksi, että ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismiin liittyviä komission väitteitä ei ole näytetty oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen. Sen mukaan komissio nojautuu perusteluissaan siihen, että japanilaiset tuottajat saivat järjestelmällisesti tiedon muissa Euroopan maissa kuin tuottajamaissa toteutettavista kytkinlaitehankkeista, jotta ne kykenivät seuraamaan hankkeiden lukemista ”Euroopan” yhteiskiintiöön. Muut komission esittämät todisteet kuin ABB:n lausunnot eivät kantajan mielestä kuitenkaan näytä toteen, että ilmoituksia olisi tehty järjestelmällisesti tai että tuottajamaiden ja muiden Euroopan maiden välillä olisi tehty ero.

164 Kantaja korostaa tässä yhteydessä ensinnäkin, ettei se ollut kiintiösopimuksen osapuoli ja että sopimusta voidaan näin ollen pitää ainoastaan eurooppalaisten tuottajien yksipuolisena päätöksenä. Kantajan mukaan kiintiösopimuksen liitteessä 2 ei myöskään määrätä japanilaisille tuottajille tehtävistä järjestelmällisistä ilmoituksista vaan päinvastoin suljetaan ne pois, koska eurooppalaiset tuottajat voivat liitteen perusteella vapaasti päättää, haluavatko ne ilmoittaa eurooppalaisista hankkeista. Liitteessä ei myöskään määrätä, että eurooppalaiset hankkeet on luettava ”Euroopan” yhteiskiintiöön.

165 Kantaja katsoo seuraavaksi, että ABB:n esittämä lista kytkinlaitehankkeista on ABB:n itsensä kokoama asiakirja, jota ei annettu tiedoksi kartellin muille osallistujille. Lista ei siis ole kantajan mielestä näyttö siitä, että Euroopassa toteutettavista kytkinlaitehankkeista ilmoitettiin järjestelmällisesti japanilaisille yrityksille.

166 Kantaja katsoo vielä, että Hitachin laatiman, sakoista vapauttamista tai niiden lieventämistä koskevan hakemuksen otteessa, jonka mukaan Siemens jakoi säännöllisesti kiertoon taulukon eurooppalaisille ja japanilaisille yrityksille jaetuista kytkinlaitehankkeista, ei täsmennetty, koskiko kyseinen tietojenvaihto Euroopassa toteutettavia kytkinlaitehankkeita, ja että kyseisen lausunnon sisältö viittaa siihen, että näin ei ollut. Kantajan mielestä Hitachin väitetiedoksiantoon antamaan vastaukseen sisältyvä lausuma, jonka mukaan hankkeista ilmoittamisen tarkoituksena oli mahdollistaa niiden lukeminen kiintiöön, ei saa tukea miltään muulta japanilaiselta tuottajalta vaan on jopa ristiriidassa niin kantajan kuin Fujin antamien lausuntojen kanssa. Fuji nimittäin ilmoitti, että tietoja Euroopassa toteutettavien kytkinlaitehankkeiden jakamisesta ei toimitettu järjestelmällisesti japanilaisille tuottajille.

167 Kantaja korostaa kolmanneksi, että komission kuvailema ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismi on monimutkainen eikä sitä noudatettu kaavamaisesti. Sen mielestä on siis hyvin epätodennäköistä, ettei mekanismia mainittu kiintiösopimuksessa tai jossain toisessa riidanalaisten tekojen aikaisessa asiakirjassa.

168 Kantaja katsoo vielä neljänneksi, että vaikka tietyt eurooppalaiset hankkeet olisikin luettu kiintiösopimuksessa määrättyyn ”Euroopan” yhteiskiintiöön, tämä seikka ei osoita, että kantaja syyllistyi kilpailusääntöjen rikkomiseen. Sen mielestä kiintiöön lukeminen ei voinut vaikuttaa muualla kuin Euroopan talousalueen ulkopuolella, koska se antoi japanilaisille tuottajille oikeuden toteuttaa enemmän hankkeita talousalueen ulkopuolella. Tämäkään seikka ei kantajan mielestä kuitenkaan tarkoita, että EY 81 artiklaa ja ETA-sopimuksen 53 artiklaa olisi rikottu.

169 Komissio kiistää kantajan väitteiden paikkansapitävyyden.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

170 Aluksi on huomautettava, että ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismia koskevat komission väitteet eivät perustu yksinomaan teesiin siitä, että japanilaisia tuottajia pidettiin uskottavina kilpailijoina Euroopan talousalueen markkinoilla. Komissio katsoo nimittäin koonneensa positiivista näyttöä mainitun mekanismin olemassaolosta. Tässä tilanteessa onkin tutkittava komission esittämien todisteiden todistusarvo, jotta voidaan arvioida, näyttävätkö ne oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismin olemassaolon siitä huolimatta, että eräät kartelliin kuuluvat yritykset ovat sen kiistäneet.

171 Onkin todettava, että M vahvisti todistajanlausunnossaan nimenomaisesti ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismin olemassaolon. M ilmoitti myös, ettei mekanismi koskenut kytkinlaitehankkeita tuottajamaissa, toisin sanoen Japanissa ja tietyissä Euroopan maissa. Hän ei sitä vastoin todennut, että se, että japanilaisilla yrityksillä ei hänen mielestään ollut taloudellista intressiä tulla Euroopan talousalueen markkinoille, saattoi kyseisen mekanismin olemassaolon tai merkityksen kyseenalaiseksi.

172 Myös ABB:n lausunnot vahvistivat, että mekanismi, joka koostui Euroopan talousalueen kytkinlaitehankkeiden arvon laskemisesta kiintiösopimuksessa tarkoitettuun maailmanlaajuiseen kiintiöön, oli ollut olemassa.

173 Edellä 157 kohdassa todettiin, että Euroopan kiintiösopimuksen liitteessä 2 olevan osion ”E (E-Members)” 4 kohta koski kyseisten kytkinlaitehankkeiden jakamista ennen tapahtuvaa mahdollista tietojenvaihtoa. Kyseinen lauseke ei sen sijaan koskenut jo jaettujen hankkeiden seurantaa. Näin ollen on katsottava, että vaikka lausekkeen sisältö viittaa siihen, että japanilaisia tuottajia pidettiin uskottavina kilpailijoina tiettyjen kytkinlaitehankkeiden toteuttamisessa Euroopan talousalueella, lausekkeessa

tarkoitetut toimenpiteet eivät ole osa ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismia, sellaisena kuin komissio on väittänyt sen olleen olemassa. Euroopan kiintiösopimuksen liitteellä 2 ei siksi ole merkitystä todistettaessa tämän mekanismin olemassaoloa.

174 Kuten kantaja korostaa, ABB:n toimittamasta hankelistasta ei myöskään ilmene, että Euroopan talousalueen kytkinlaitehankkeista olisi ilmoitettu säännöllisesti japanilaisille tuottajille. Näin ollen myöskään se ei ole todiste ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismin olemassaolosta.

175 Hitachin esittämistä todisteista on huomautettava, että ilmoitus siitä, että Siemens jakoi säännöllisesti kiertoon taulukkoja, joissa esitettiin temaattisesti osa kartellin eri jäsenille jaetuista kytkinlaitehankkeista, viittaa Euroopan talousalueen ulkopuolisiin kytkinlaitehankkeisiin, kun sitä luetaan yhdessä sitä välittömästi edeltävien virkkeiden kanssa. Sen vuoksi myöskään kyseinen ilmoitus ei ole merkityksellinen todistettaessa, että komission väittämä Euroopan talousalueen kytkinlaitehankkeiden ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismi, oli ollut olemassa.

176 Väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa Hitachi sen sijaan ilmoitti, että ennen kuin se keskeytti osallistumisensa kartelliin vuonna 1999, eurooppalaiset tuottajat tiedottivat japanilaisille tuottajille yksityiskohdat hankkeista, jotka ne aikoivat toteuttaa Euroopassa, jotta nämä hankkeet voitaisiin ottaa huomioon määritettäessä kiintiötä Euroopan talousalueen ulkopuolisille kytkinlaitehankkeille, jotka kummallekin tuottajaryhmälle oli myönnetty kiintiösopimuksen perusteella.

177 Kyseinen lausunto vahvistaa nimenomaisesti komission väittämän ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismin olemassaolon vuoteen 1999 saakka. Lausunnon näyttöarvo on lisäksi erityisen korkea kahdesta syystä. Mainittu lausunto on nimittäin yhtäältä Hitachin intressien vastainen, sillä siinä viitataan Euroopan talousalueen

sisällä toteutettujen kartellitoimien ja japanilaisten tuottajien väliseen yhteyteen, ja se on siksi kantajaa vastaan puhuva seikka. Kyseisestä väitetiedoksiantoon annetun vastauksen kohdasta ilmenee toisaalta, ettei Hitachi ollut tietoinen päätelmistä, joita lausunnon perusteella voitiin tehdä.

178 Kuten edellä 55 kohdassa todettiin, Hitachi ei väitetiedoksiantoon antamassaan täydentävässä vastauksessa muuttanut ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismia koskevien lausuntojen asiasisältöä.

179 Fuji puolestaan ilmoitti väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa, että tietoja kytkinlaitehankkeiden jakamisesta kiintiösopimuksen soveltamisalan ulkopuolisissa Euroopan maissa ei annettu järjestelmällisesti japanilaisille tuottajille, eikä Fuji siksi ollut tietoinen siitä, kuinka Euroopan kiintiösopimus toimi. Myös kantaja on kiistänyt ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismin olemassaolon, kuten käy ilmi erityisesti sen kuulemisesta laaditun pöytäkirjan otteesta.

180 On kuitenkin huomautettava, että Fujin ja kantajan kannanotot eivät ole niiden intressien vastaisia, sillä kyseisten kannanottojen tarkoituksena on kiistää EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan rikkominen. Niillä on siis vähäisempi näyttöarvo kuin ABB:n ja Hitachin esittämillä olennaisilla todisteilla.

181 Toisaalta on huomautettava, että edellä 144 kohdassa mainittu Fujin toissijainen rooli kartellissa voi kuitenkin selittää sen, ettei Fuji ollut osallisena kaikessa eurooppalaisten tuottajien ryhmän tietojenvaihdossa. Tämä asettaa myös kyseenalaiseksi Fujin tätä seikkaa koskevien lausuntojen uskottavuuden verrattuna ABB:n ja Hitachin toimittamiin todisteisiin, sillä viimeksi mainitut toimijat olivat

ryhmiensä komiteoiden jäseniä ja siksi tiiviimmin mukana väitetyn kartellin yksityiskohtaisessa toiminnassa.

182 Vaikka ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismi edellytti tiettyjä toimeenpanotoimia, ne eivät kuitenkaan olleet erityisen monimutkaisia, sillä ne koostuivat pääasiallisesti siitä, että Euroopan ryhmä toimitti tiettyjä tietoja Japanin ryhmälle, mikä tapahtui lisäksi samanaikaisesti kuin kiintiösopimuksen mukainen tiedottaminen Euroopan talousalueen ulkopuolista kytkinlaitehankkeista. Ei siis vaikuta siltä, että tällaiset toimenpiteet olisivat välttämättä edellyttäneet kirjallisia sääntöjä, kun vielä otetaan huomioon, että kilpailunvastaisen sopimuksen osapuolet haluavat pienentää sopimuksen ilmitulon riskiä.

183 Kaiken edellä esitetyn perusteella on todettava, että ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismin olemassaolo on näytetty toteen oikeudellisesti riittävällä tavalla ABB:n esittämillä todisteilla, joita Hitachi on tukenut väitetiedoksiantoon antamaansa vastaukseen sisältyvillä lausumilla.

184 Toisin kuin kantaja väittää, edellisessä kohdassa mainituista todisteista ei ilmene, että ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismi olisi pantu toimeen tilapäisesti ja harkinnanvaraisesti. Vaikka ABB:n ja Hitachin lausunnoissa sekä M:n todistajanlausunnossa ei käsitellä tätä aihetta nimenomaisesti, kyseisissä asiakirjoissa käytetyistä muotoiluista ilmenee kuitenkin selvästi, että ilmoittaminen oli säännöllinen menettely, jota sovellettiin kaikkiin osallistujiin ja kyseessä oleviin hankkeisiin. Kuten edellä 181 kohdassa selitettiin, tätä seikkaa koskevat Fujin lausunnot ovat puolestaan vähemmän luotettavia kuin ABB:n ja Hitachin toimittamat todisteet. Lisäksi edellä 173 kohdassa

todettiin jo, että Euroopan kiintiösopimuksen liite 2 ei koske ilmoittamista ja kiintiöön lukemista, sellaisena kuin komissio on väittänyt niitä sovelletun, joten sillä ei ole merkitystä tässä yhteydessä.

185 Ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismin soveltamisjaksosta on todettava, että ABB:n lausunnot eivät koske tiettyä ajanjaksoa ja niiden voidaan siksi lähtökohtaisesti tulkita viittaavan koko rikkomiseen. M:n lausunnot puolestaan koskevat ajanjaksoa, jolloin hän osallistui kartellin toimintaan, eli vuoden 1988 ja kesäkuun 2002 välistä aikaa. Edellä 90 kohdassa kuitenkin huomautettiin, että ABB:n todisteille on löydyttävä niitä tukevia muita todisteita, joten on todettava, että Hitachin lausunnot koskevat ajanjaksoa ennen sitä hetkeä, jolloin Hitachi keskeytti osallistumisensa kartelliin vuonna 1999. Siksi on katsottava näytetyn toteen, että ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismi oli olemassa tällä viimeksi mainitulla ajanjaksolla.

186 Ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismin merkityksestä näytettäessä toteen yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloa on todettava, että mekanismi on vakavasti otettava osoitus siitä, että eurooppalaiset tuottajat pitivät japanilaisia tuottajia mahdollisina uskottavina kilpailijoina Euroopan talousalueen markkinoilla. Jos nimittäin oletetaan, että japanilaisilla tuottajilla ei todellakaan ollut mitään mahdollisuutta tulla Euroopan markkinoille niille pääsyn esteiden vuoksi, eurooppalaisilla tuottajilla ei olisi ollut syytä ilmoittaa tuloksia tiettyjen kytkinlaitehankkeiden jakamisesta Euroopan talousalueella eikä varsinkaan syytä lukea näitä samoja hankkeita kiintiösopimuksessa määrättyyn ”Euroopan” yhteiskiintiöön, sillä kiintiöön lukeminen olisi vienyt niiltä osan kytkinlaitehankkeista kiintiösopimuksessa tarkoitetuilla alueilla. Tällaisen ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismin olemassaolo viittaa siksi siihen, että japanilaiset yritykset olisivat voineet päästä Euroopan markkinoille. Ne eivät näin tehneet, sillä ne olivat sitoutuneet jäämään pois näiltä markkinoilta, mistä ne saivat vastineeksi suuremman osan kytkinlaitehankkeista Euroopan talousalueen ulkopuolella. Kyseinen mekanismi muodostaa siksi yhteyden Euroopan talousalueella

toteutettujen kartellitoimien ja japanilaisten tuottajien välillä, ja se on näin ollen epäsuora todiste yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta.

187 Kysymyksellä siitä, oliko ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismilla vaikutuksia Euroopan talousalueen markkinoihin, ei ole merkitystä nyt käsiteltävässä asiassa. Kuten edellä 97 kohdassa todettiin, komission riidanalaisessa päätöksessä kantajaan kohdistama väite perustuu nimittäin japanilaisten yritysten sitoumukseen jäädä pois Euroopan talousalueen markkinoilta, mistä ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismin olemassaolo on epäsuora todiste. Riidanalaisesta päätöksestä ei sen sijaan ilmene, että komissio katsoisi kyseisen mekanismin merkitsevän EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan erillistä rikkomista.

188 Edellä 186 kohdassa esitetyistä syistä ei myöskään ole tarpeellista osoittaa, ettei ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismi koskenut kytkinlaitehankkeita eurooppalaisissa tuottajamaissa, jotta kyseisen mekanismin voidaan katsoa olevan merkityksellinen indisio yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta. Näin ollen sillä, että M:n todistajanlausunnolle ei tässä mahdollisesti löydy tukea muista seikoista, ei ole merkitystä.

189 Kaiken edellä esitetyn perusteella on katsottava näytetyn ABB:n ja Hitachin lausuntojen sekä M:n todistajanlausunnon perusteella toteen, että tietyistä Euroopan talousalueella toteutettavista kytkinlaitehankkeista ilmoitettiin niiden jakamisen jälkeen säännöllisesti japanilaisten tuottajien ryhmälle ja että nämä samat hankkeet luettiin kiintiösopimuksessa määrättyyn ”Euroopan” yhteiskiintiöön, siltä osin kun on kyse ajanjaksosta alkaen vuodesta 1988 siihen saakka, kunnes Hitachi keskeytti osallistumisensa kartelliin vuonna 1999. Kyseinen mekanismi on lisäksi epäsuora todiste komission väittämän yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta.

Seikat, joiden väitetään kumoavan yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon

– Asianosaisten lausumat

190 Kantaja väittää ensinnäkin asiakirja-aineiston osoittavan, että Hitachi kieltäytyi 15.7.2002 pidetyssä kokouksessa Alstomin esittämästä, yhteistoimintajärjestelyä koskevasta ehdotuksesta.

191 Kantaja väittää toiseksi, että sen itsensä lisäksi myös Hitachi, Melco, VA TECH ja Siemens kiistävät yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon. Varsinkin Siemens oli kantajan mukaan esittänyt kartellin toimintaan osallistuneen työntekijänsä T:n lausunnon, jonka mukaan mitään Japanin ja Euroopan markkinoiden keskinäistä varausjärjestelyä ei ollut. Komissio ei kuitenkaan riidanalaisessa päätöksessä käsitellyt tätä seikkaa vaan perusti kantansa ABB:n esittämiin ristiriitaisiin todisteisiin.

192 Kantaja muistuttaa myös, että sen mielestä yhteistoimintajärjestelyn olemassaololla ei ollut juurikaan merkitystä niille eurooppalaisille tuottajille, jotka olivat myöntäneet eurooppalaisen kartellin olemassaolon. Niiden vaitonaisuus oli kantajan mielestä näissä olosuhteissa odotettavaa, sillä niiden intressissä oli kiistää mahdollisimman vähän tosiseikkoja ollakseen vaarantamatta omia hakemuksiaan sakoista vapauttamisesta tai niiden lieventämisestä.

193 Kolmanneksi kantaja moittii komissiota siitä, että tämä ei ottanut huomioon sopimusta nimeltä ”General Rules for GE Agreement” (jäljempänä GE-sopimus), jonka eurooppalaiset tuottajat tekivät 17.3.1987 jakaakseen kytkinlaitehankkeet keskenään Euroopassa.

194 Kantajan mukaan se, että Euroopassa toteutettavia kytkinlaitehankkeita koskeva sopimus oli tehty ennen kiintiösopimusta, on ensinnäkin ristiriidassa sen komission väitteen kanssa, jonka mukaan yhteistoimintajärjestely tarjosi eurooppalaisille tuottajille tukea mainittuja hankkeita koskevan kartellin organisoimisessa. GE-sopimus asettaa kantajan mukaan myös kyseenalaiseksi toteamuksen, jonka komissio esittää riidanalaisessa päätöksessä ja jonka mukaan kytkinlaitehankkeiden jakaminen maailmanlaajuisesti alkoi siitä, että Japanin markkinat jaettiin japanilaisille tuottajille ja Euroopan markkinat eurooppalaisille tuottajille. Kantajan mielestä salainen yhteistyö alkoi sen jälkeen, kun eurooppalaiset tuottajat olivat jakaneet Euroopan markkinat keskenään. Kantaja katsoo lopuksi, että koska eurooppalaiset tuottajat olivat perustaneet Euroopassa toteutettavia kytkinlaitehankkeita koskevan kartellin, niillä ei ollut mitään intressiä jakaa mainittuja hankkeita japanilaisten yritysten kanssa, joita ei pidetty uskottavina kilpailijoina Euroopan talousalueen markkinoilla, eikä myöskään sopia yhteistoimintajärjestelystä näiden kanssa.

195 Komissio kiistää kantajan väitteiden paikkansapitävyyden.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

196 Ensinnäkin on katsottava, kuten edellä 155 kohdassa todettiin, että Alstom ehdotti 10.7.2002 pidetyssä kokouksessa yhteistoimintajärjestelyn laajentamista Keski- ja Itä-Euroopan maihin, kuten komissio väitti. Tämä seikka tukee yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloa.

197 Toiseksi todettakoon, että komissio ei tehnyt virhettä, kun se katsoi, että ABB:n lausuntojen ja todistajanlausuntojen, yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloa koskevien Fujin lausuntojen sekä ilmoittamista ja kiintiöön lukemista koskevien Hitachin

lausuntojen näyttöarvo oli korkeampi kuin yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloa koskevien kantajan, Hitachin, Melcon, VA TECH:n ja Siemensin lausuntojen todistusarvo.

198 Toisin kuin ensiksi mainittujen todisteiden ryhmä, jälkimmäiset lausunnot eivät nimittäin ole kyseisten yritysten intressien vastaisia, sillä näiden lausuntojen tarkoituksena on kiistää EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan rikkominen. Tämä toteamus pätee myös T:n todistajanlausuntoon, jossa T ainoastaan kuvaili kiintiösopimuksen syntyä, kiisti yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon ja viittasi esteisiin sekä Euroopan talousalueen markkinoille että Japanin markkinoille pääsyssä. T:n todistajanlausunto ei sisällä uusi seikkoja etenkään yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta verrattuna väitetiedoksiannon vastaanottajien esittämiin seikkoihin.

199 Ei myöskään voida katsoa, ettei eurooppalaisilla yrityksillä, mukaan luettuna Siemens, ollut intressiä kiistää yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloa, sillä komissio katsoi väitetiedoksiannossa tässä järjestelyssä olevan kyse eurooppalaisten ja japanilaisten tuottajien välisestä kartellisopimuksesta, joka liittyi Euroopan talousalueen markkinoihin ja jossa oli siksi kyse EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan rikkomisesta. Tällainen toteamus oli nimittäin haitallinen eurooppalaisten tuottajien intresseille ainakin hypoteettisesti, jos komission muita niihin kohdistamia väitteitä ei olisi voitu näyttää toteen oikeudellisesti riittävällä tavalla.

200 Kolmanneksi on todettava, että GE-sopimusta koskeva kantajan väite perustuu oletukseen siitä, että sopimus allekirjoitettiin ja pantiin täytäntöön erillään kiintiösopimuksesta ja yhteistoimintajärjestelystä. GE-sopimuksen osalta on tässä yhteydessä riidatonta, että se allekirjoitettiin ennen kiintiösopimusta ja Euroopan kiintiösopimusta. Tämä seikka ei kuitenkaan tarkoita, ettei se olisi liittynyt muihin maailmanlaajuisen kartellin osatekijöihin, kuten komissio väitti.

201 GE-sopimuksen 15 artiklan nojalla sopimuksen oli nimittäin alun perin tarkoitus olla väliaikainen ratkaisu, jota noudatettaisiin kiintiösopimuksen voimaan tulemiseen saakka ja josta olisi siksi neuvoteltava uudelleen 31.12.1988 jälkeen. Vaikuttaakin siltä, että GE-sopimuksen allekirjoittajat ennakoivat jo kyseisen sopimuksen tekohetkellä maailmanlaajuisen kartellin käyttöönoton ja siihen kuuluvat eri elementit, mukaan luettuna komission väittämä yhteistoimintajärjestely. Tulkintaa tukee M:n todistajanlausunto, jonka mukaan maailmanlaajuinen kartelli oli monimutkaisten neuvottelujen kohteena useiden vuosien ajan ennen kiintiösopimuksen allekirjoittamista.

202 On lisäksi huomattava, että M:n mukaan kahden tuottajaryhmän vastavuoroinen sitoutuminen jäämään pois toisen ryhmän kotimaisilta markkinoilta, mikä muodostaa komission väittämän yhteistoimintajärjestelyn ytimen, tapahtui ennen kiintiösopimuksen tekemistä. Eurooppalaiset tuottajat pystyivät siksi ottamaan huomioon tämän sitoutumisen GE-sopimusta allekirjoitettaessa.

203 Näin ollen ei voida katsoa, että GE-sopimus asettaa kyseenalaiseksi komission väittämän yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon.

Kokonaisarviointi

204 Edellä 111–189 kohdassa tehdystä tarkastelusta ilmenee ensinnäkin, että ABB:n lausunnot ja sen työntekijöiden ja yhden entisen työntekijän todistajanlausunnot ovat osoitus sellaisen yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta, jonka perusteella eurooppalaiset ja japanilaiset tuottajat sitoutuivat vastavuoroisesti jäämään pois toisen ryhmän kotimaisilta markkinoilta. Tämän todistelun perusteella on niin ikään mahdollista identifioida yhteistoimintajärjestelyn osapuolet ja päätellä, että vaikka se oli

luultavasti olemassa ennen kiintiösopimusta, järjestelystä sovittiin viimeistään kiintiösopimuksen tekohetkellä.

205 Toiseksi on todettava, että Alstomin 10.7.2002 pidetyssä kokouksessa esittämä ehdotus on edellä mainitun vastavuoroisen järjestelyn olemassaoloa tukeva todiste. Myös Fujin lausunnot ovat todiste, joka tukee japanilaisten yritysten sellaisen sitoumuksen olemassaoloa, jonka mukaan ne jäävät pois eurooppalaisilta markkinoilta.

206 Kolmanneksi on todettava, että ABB:n lausunnoista ja todistajanlausunnosta, joita Hitachin lausunnot tukevat, ilmenee, että japanilaiset yritykset hyväksyivät ainakin vuosien 1988 ja 1999 välisenä aikana sen, että tulokset tiettyjen kytkinlaitehankkeiden jakamisesta Euroopan talousalueella ilmoitettiin säännöllisesti ja että kyseiset hankkeet luettiin kiintiösopimuksessa tarkoitettuun ”Euroopan” yhteiskiintiöön. On lisäksi todettava, että eurooppalaiset tuottajat määräsivät Euroopan kiintiösopimuksen liitteeseen 2 sisältyneen osion ”E (E-Members)” 4 kohdan nojalla mahdollisuudesta tiedottaa japanilaisille tuottajille tiettyjen Euroopan talousalueen kytkinlaitehankkeiden yksityiskohdista ennen kyseisten hankkeiden jakamista. Nämä kaksi seikkaa viittaavat siihen, että japanilaisia tuottajia pidettiin uskottavina kilpailijoina tiettyjen kytkinlaitehankkeiden toteuttamisessa Euroopan talousalueella mutta että ne sitoutuivat jäämään pois Euroopan markkinoilta ja saivat vastineeksi suuremman osan kytkinlaitehankkeista muilla alueilla. Nämä seikat ovat näin ollen epäsuoria todisteita eurooppalaisten ja japanilaisten tuottajien välisen vastavuoroisen järjestelyn olemassaolosta.

207 Komission esittämät todisteet, sellaisena kuin ne on esitetty tiivistetysti edellä 96 kohdassa, tukevat näin ollen sen väitteitä yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta. Edellä 196–203 kohdassa arvioiduilla kantajan todisteilla ei sen sijaan voida kyseenalaistaa mainittuja väitteitä. Onkin katsottava, että yhteistoimintajärjestelyn olemassaolo on näytetty toteen oikeudellisesti riittävällä tavalla.

208 Tämä päätelmä tarkoittaa, että kantajan väitteet syyttömyysolettaman periaatteen loukkaamisesta ja siitä, että komissio on ylittänyt toimivaltansa, on hylättävä, kuten edellä 101 kohdassa todettiin.

209 Koska komissio ei myöskään tukeutunut ainoastaan asianomaisten yritysten menettelyyn markkinoilla todetakseen väitetyn rikkomisen tapahtuneen, ei riitä, että kantaja korvaa komission esittämän selityksen tosiseikoista toisella uskottavalla selityksellä. Kantajan vaihtoehtoisella selityksellä ei siis ole merkitystä arvioitaessa kyseisen rikkomisen olemassaoloa.

210 Ensimmäinen kanneperuste on näin ollen hylättävä.

211 Edellä esitetyn perusteella on lisäksi todettava, että komissio kykeni toteamaan yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon ilman, että sen tarvitsi ottaa huomioon Fujin 21.11.2006 esittämiä huomautuksia kantajaa vastaan puhuvana seikkana. Edellä 53 kohdassa esitetyn mukaisesti kolmannen kanneperusteen toinen osa, jonka mukaan oikeutta tutustua asiakirjoihin on loukattu, on näin ollen hylättävä lopullisesti, ja kolmas kanneperuste on siis hylättävä kokonaisuudessaan.

Toinen kanneperuste, jonka mukaan komissio ei ole näyttänyt toteen yhtenä kokonaisuutena pidettävää jatkettua kilpailusääntöjen rikkomista

212 Kantaja korostaa toisen kanneperusteen ensimmäisessä osassa, ettei komissio ole näyttänyt toteen yhtenä kokonaisuutena pidettävää jatkettua kilpailusääntöjen rikkomista, johon sisältyvät kiintiösopimus, yhteistoimintajärjestely ja eurooppalaisten tuottajien kilpailunvastaiset menettelytavat Euroopan talousalueella. Toisen

kanneperusteen toisessa osassa kantaja väittää, ettei komissio ole osoittanut toteen, että kartelli oli olemassa syyskuun 1999 ja 25.3.2002 välisenä aikana ja että kantaja osallistui samana aikana kartelliin.

213 Komissio kiistää kantajan väitteiden paikkansapitävyyden.

Toisen kanneperusteen ensimmäinen osa, joka koskee näyttöä yhtenä kokonaisuutena pidettävästä kilpailusääntöjen rikkomisesta

– Asianosaisten lausumat

214 Kantaja väittää, että vaikka komissio olisikin näyttänyt yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon riittävällä tavalla toteen, se ei kuitenkaan ole näyttänyt toteen, että kantaja aikoi osallistua hankkeiden jakamiseen, tarjousten vääristelyyn, hintojen sopimiseen ja muihin kilpailunvastaisiin menettelytapoihin, joita eurooppalaiset tuottajat käyttivät Euroopan talousalueella. Kantaja huomauttaa komission katsoneen riidanalaisessa päätöksessä, että eurooppalaiset tuottajat yrittivät olla paljastamatta japanilaisille tuottajille Euroopan kiintiösopimuksen soveltamisalaan kuuluvan eurooppalaisen kartellin toimintaa ja laativat keskenään jopa yksityiskohtaisen salassapitosopimuksen.

215 Kantajan mielestä oikeuskäytännössä vahvistetut edellytykset pitää tiettyä yritystä vastuullisena kaikista tietyn kilpailusääntöjen rikkomisen näkökohdista, ja esillä olevassa asiassa erityisesti eurooppalaisten tuottajien menettelytavasta, eivät siis täyty. Kantajan mukaan se ei koskaan osallistunut kokouksiin, jotka koskivat kartellin

toimintaa Euroopan talousalueella. Komissio ei ole myöskään näyttänyt toteen, että kantaja aikoi omalla toiminnallaan edistää kaikkien osapuolten yhteisiä tavoitteita. Pelkästään se, että kantaja saattoi päätellä, että Euroopan talousalueella oli kartellitoimintaa, ei ole kantajan mielestä riittävää.

216 Kantaja korostaa myös, että komissiolla ei ole toimivaltaa aloittaa seuraamusmenettely ja määrätä seuraamuksia kiintiösopimuksen kaltaisista sopimuksista, joiden tarkoituksena tai seurauksena ei ole kilpailun rajoittuminen Euroopan talousalueella.

217 Komissio kiistää kantajan väitteiden paikkansapitävyyden.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

218 EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitetut sopimukset ja yhdenmukaistetut menettelytavat perustuvat väistämättä useiden sellaisten yritysten myötävaikutukseen, jotka ovat kaikki mukana rikkomisessa mutta joiden osallistumisella voi olla eri ilmenemismuotoja, etenkin kyseisten markkinoiden erityispiirteiden ja kunkin yrityksen markkina-aseman, tavoiteltujen päämäärien sekä valittujen tai suunniteltujen täytäntöönpanotoimien perusteella. Kuitenkaan pelkästään se, että kukin yritys osallistuu kilpailusääntöjen rikkomiseen sille ominaisella tavalla, ei riitä sulkemaan pois sen vastuuta rikkomisesta kokonaisuudessaan eikä myöskään käyttäytymisestä, jonka ovat todellisuudessa toteuttaneet muut rikkomiseen osallistuneet yritykset mutta jolla on sama kilpailua rajoittava tarkoitus tai vaikutus (asia C-49/92 P, komissio v. Anic Partecipazioni, tuomio 8.7.1999, Kok., s. I-4125, 79 ja 80 kohta). Mainittua oikeuskäytäntöä voidaan soveltaa vastaavasti ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohtaan.

219 Yritys, joka on osallistunut tällaiseen kilpailusääntöjen rikkomiseen omalla käyttäytymisellään, joka kuuluu EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun sellaisen sopimuksen tai yhdenmukaistetun menettelytavan, jolla on kilpailua rajoittava tarkoitus, käsitteeseen ja jonka tarkoituksena on myötävaikuttaa kilpailusääntöjen rikkomisen toteutumiseen kokonaisuudessaan, on siksi vastuussa myös muiden yritysten käyttäytymisestä saman rikkomisen osalta koko siltä ajalta, jolloin se osallistui kyseiseen rikkomiseen, kun kyseisen yrityksen näytetään tienneen muiden osallistujien lainvastaisesta käyttäytymisestä tai voineen kohtuullisesti ennakoida sen ja olleen valmis hyväksymään siihen sisältyvän riskin (edellä 218 kohdassa mainittu asia komissio v. Anic Partecipazioni, tuomion 83 kohta). Mainittua oikeuskäytäntöä voidaan soveltaa vastaavasti ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohtaan.

220 Nyt käsiteltävässä asiassa on todettava ensiksikin ensimmäisen kanneperusteen tarkastelusta käyvän ilmi, että japanilaiset yritykset, mukaan luettuna kantaja, osallistuivat eurooppalaisten yritysten kanssa yhteistoimintajärjestelyyn, joka oli EY 81 artiklassa ja ETA-sopimuksen 53 artiklassa tarkoitettu yritysten välinen sopimus, joka koski kytkinlaitehankkeiden markkinoita Euroopan talousalueella. Komissiolla oli näin ollen toimivalta aloittaa seuraamusmenettely ja määrätä seuraamuksia kantajan osallistumisesta kyseiseen sopimukseen. Yhteistoimintajärjestelyn olemassaolo viittaa lisäksi siihen, että japanilaiset yritykset olivat tietoisia siitä, että kytkinlaitehankkeet Euroopan talousalueella oli varattu eurooppalaisille tuottajille.

221 Tässä yhteydessä ei ole merkitystä sillä, että kantaja ei osallistunut erityisiin kartellitoimenpiteisiin Euroopan talousalueella. Kantajan osallistuminen ei ollut tarpeellista, kun otetaan huomioon sen yhteistoimintajärjestelyyn perustuvan sitoutumisen luonne. Japanilaisilla yrityksillä ei nimittäin ollut intressiä osallistua sellaisten kytkinlaitehankkeiden jakamiseen Euroopan talousalueella, jotka ne olivat sitoutuneet olemaan hankkimatta. Niitä olisi ainoastaan kiinnostanut tietää kyseisten hankkeiden arvo ja hankkeiden saajien identiteetti, jotta ne voivat seurata hankkeiden lukemista kiintiösopimuksessa tarkoitettuun ”Euroopan” yhteiskiintiöön. Ainakin vuosien 1988 ja 1999 välisenä aikana nämä tiedot välitettiin kuitenkin japanilaisille tuottajille ilmoittamismekanismin kautta.

222 Näissä olosuhteissa onkin katsottava, että japanilaisten tuottajien passiivinen rooli kytkinlaitehankkeiden jakamisessa Euroopan talousalueella ei johtunut niiden tekemästä valinnasta, vaan niiden Euroopan talousalueen markkinoita koskevaan sopimukseen osallistumisen muodosta. Tämä osallistuminen oli sen sijaan ennakkoedellytyksenä sille, että kytkinlaitehankkeet voitiin jakaa Euroopan talousalueella eurooppalaisten tuottajien kesken joko tuottajamaiden suojelun periaatteen tai GE-sopimuksen nojalla.

223 Toiseksi on huomattava, että ABB:n lausunnot ja M:n todistajanlausunto viittaavat siihen, että vaikka yhteistoimintajärjestelyä ei mainittu nimenomaisesti kiintiösopimuksessa, se oli edellytyksenä tämän sopimuksen toteuttamiselle, sillä järjestely mahdollisti sellaisen luottamuksen saavuttamisen, jota maailmanlaajuisen kartellin toiminta edellytti. Yhteistoimintajärjestelyn ja kiintiösopimuksen välinen yhteys vahvistetaan V.-A:n todistajanlausunnossa, jonka mukaan eurooppalaiset yritykset ja japanilaisten yritysten edustaja keskustelivat kiintiösopimuksen perusteella pidetyn erään kokouksen aikana tarpeesta noudattaa yhteistoimintajärjestelyä.

224 Kolmanneksi on todettava, että ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismi muodostaa yhteyden eurooppalaisten yritysten Euroopan talousalueella toteuttamien kartellitoimien ja kiintiösopimuksella säännellyn maailmanlaajuisen kartellin välillä. Tulokset tiettyjen Euroopan talousalueella toteutettavien kytkinlaitehankkeiden jakamisesta otettiin nimittäin huomioon tämän mekanismin avulla, kun muilla alueilla sijaitsevia kytkinlaitehankkeita jaettiin kiintiösopimuksen nojalla. Kyseisen mekanismin olemassaolo on näytetty toteen ABB:n lausuntojen ja todistajanlausuntojen sekä Hitachin lausuntojen perusteella.

225 Kantajan toimittamista todisteista ei tässä yhteydessä ilmene, että eurooppalaisten tuottajien välinen salassapitosopimus olisi tosiasiallisesti tehty tai että tämä seikka olisi vaikuttanut varsinkin kahden tuottajaryhmän väliseen tietojenvaihtoon.

226 Neljänneksi on katsottava, että koska tiettyjen Euroopan talousalueen kytkinlaitehankkeiden tarjouspyynnöistä ilmoitettiin säännöllisesti ainakin vuosien 1988 ja 1999 välillä, japanilaiset yritykset saattoivat kohtuullisesti olettaa, että kytkinlaitehankkeiden jakaminen Euroopan talousalueella eurooppalaisten tuottajien kesken oli kartellitoimien seuraus. Se, että tuottajaryhmälle tiedotetaan säännöllisesti ilman ilmeistä legitiimiä syytä useiden vuosien ajan niiden tarjouspyyntöjen tuloksista, joihin samalla teollisuussektorilla toimivan toisen tuottajaryhmän jäsenet ovat osallistuneet, ylittää normaalin kilpailutoiminnan rajat. Ilmoittamisen olisi siksi pitänyt synnyttää epäilyksiä niistä ehdoista, joilla kyseiset kytkinlaitehankkeet jaettiin. Näin on etenkin siksi, että tarjouspyynnön tulokset eivät ole välttämättä julkista tietoa, eivätkä varsinkaan silloin kun on kyse yksityisten yritysten julkistamista pyynnöistä ja hyväksytyn tarjouspyynnön yksityiskohdista.

227 Komissio totesi tässä yhteydessä oikein riidanalaisen päätöksen 277 perustelukappaleessa, ettei ilmoittamisen mahdollinen keskeyttäminen myöhemmin voinut vaikuttaa siihen tietoon Euroopan talousalueen kytkinlaitehankkeiden jakamisen kartelliluonteesta, jonka japanilaiset yritykset saivat ilmoittamismekanismin perusteella vuosien 1988 ja 1999 välillä. Tämä pätee myös TM T & D:hen. Se otti nimittäin kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevan toiminnan vastatakseen osakkailtaan, jotka olivat molemmat kartellin osapuolia. Näin ollen voidaan katsoa, että sillä oli hallussaan samat tiedot kytkinlaitehankkeiden jakamisesta Euroopan talousalueella kuin kyseisillä osakkailla.

228 Viidenneksi on todettava, että yhteistoimintajärjestely, kiintiösopimuksessa säännelty maailmanlaajuinen kartelli ja eurooppalaisten tuottajien kartellitoiminta Euroopan talousalueen sisällä pantiin toimeen samanaikaisesti, ne koskivat samoja tuotteita ja niihin osallistuivat samat eurooppalaiset tuottajat ja yhteistoimintajärjestelyn ja kiintiösopimuksen osalta samat japanilaiset tuottajat. Eri toimenpiteillä oli lisäksi sama yhteinen päämäärä, eli sellaisen järjestelmän käyttöönotto, jossa kytkinlaitehankkeiden maailmanlaajuiset markkinat jaettiin ja nämä hankkeet myönnettiin eri osallistujien kesken.

229 Kaiken edellä esitetyn perusteella on pääteltävä, ettei komissio tehnyt virhettä katsoessaan, että yhteistoimintajärjestely, kiintiösopimuksessa säännelty maailmanlaajuinen kartelli ja eurooppalaisten tuottajien kartellitoimet Euroopan talousalueella muodostivat yhtenä kokonaisuutena pidettävän rikkomisen, jolla oli yhteinen päämäärä. Näin ollen toisen kanneperusteen ensimmäinen osa on hylättävä.

Toisen kanneperusteen toinen osa, joka koskee näyttöä jatketusta kilpailusääntöjen rikkomisesta ja kantajan jatkuvasta osallistumisesta siihen

– Asianosaisten lausumat

230 Kantaja väittää, että komissio ei ole näyttänyt toteen kantajan osallistuneen kiintiösopimukseen aikana, jolloin muut yritykset eivät olleet osallistuneet siihen eli syyskuun 1999 ja 25.3.2002 välisenä aikana.

231 Kantaja korostaa ensinnäkin, että kartelli oli kyseisellä ajanjaksolla ”hajonnut” erityisesti Siemensin jäätyä siitä pois, ja kiintiösopimusta koskevat kokoukset olivat muuttuneet enemmän tai vähemmän epäviralliseksi keskustelufoorumiksi, jolla ei ollut kilpailunvastaista tarkoitusta tai vaikutusta.

232 Sen jälkeen kantaja vakuuttaa, ettei se osallistunut kiintiösopimukseen kyseisen ajanjakson aikana. Tämän seikan osoittaa kantajan mielestä Arevan lausunto, jonka mukaan kaasueristeisten kytkinlaitteiden markkinoita koskevat neuvottelut edellyttivät vuonna 2002 yhteydenottoa TM T & D:hen, mikä tarkoittaa, että TM T & D ei

osallistunut jo meneillään oleviin neuvotteluihin. Kantaja katsoo lisäksi, että ABB:n lausunto kartellin jatkumisesta syyskuun 1999 ja maaliskuun 2002 välisenä aikana on ristiriitainen, koska ABB väittää toisaalta kantajan jatkaneen kartellitoimintoja ja toisaalta TM T & D:n liittyneen kartelliin myöhemmin, samaan aikaan kuin erityisesti Siemens. Kantaja toteaa vielä, että ABB:n lausuntoa ei tueta muilla todisteilla, ja sen antoi yritys, joka on hakenut sakoista vapauttamista.

233 Lopuksi kantaja huomauttaa, että komission maininnat kartellista kyseiseltä ajalta koskevat kiintiösopimusta ja eurooppalaisten yritysten välillä olleita mahdollisia järjestelyjä, mutta ne eivät koske yhteistoimintajärjestelyä.

234 Komissio kiistää kantajan väitteiden paikkansapitävyyden.

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

235 Oikeuskäytännössä on vahvistettu, että kun kyse on kilpailusääntöjen rikkomista koskevasta oikeudenkäynnistä, vaatimus oikeusvarmuudesta, joka taloudellisilla toimijoilla on oltava, merkitsee sitä, että komission, jolla on todistustaakka toteamiensa rikkomisten osalta, on esitettävä asianmukainen näyttö, jolla se oikeudellisesti riittävällä tavalla osoittaa rikkomisen muodostavien tosiseikkojen olemassaolon. Kun kyse on tarkemmin ottaen rikkomisen väitetystä kestosta, sama oikeusvarmuuden periaate edellyttää, että ellei ole näyttöä, jolla rikkomisen kesto voitaisiin suoraan osoittaa, komission on esitettävä näyttöä ainakin ajallisesti riittävän lähellä toisiaan olevista tosiseikoista, joiden perusteella voidaan kohtuudella todeta, että rikkominen

on jatkunut keskeytyksettä tiettyjen kahden ajankohdan välillä (asia T-43/92, Dunlop Slazenger v. komissio, tuomio 7.7.1994, Kok., s. II-441, 79 kohta; asia T-62/98, Volkswagen v. komissio, tuomio 6.7.2000, Kok., s. II-2707, 188 kohta ja asia T-279/02, Degussa v. komissio, tuomio 5.4.2006, Kok., s. II-897, tuomion 114 ja 153 kohta).

236 Lisäksi se, että näyttöä tapahtuneen jatketun rikkomisen olemassaolosta ei ole esitetty tiettyjen ajanjaksojen osalta, ei ole esteenä sille, että rikkomisen katsotaan tapahtuneen kyseisiä ajanjaksoja pidemmällä kokonaisajanjaksolla, jos tällainen toteamus perustuu objektiivisiin ja yhtäpitäviin aihetodisteisiin. Usean vuoden ajalle ulottuvassa rikkomisessa se, että kartelli ilmenee eri ajanjaksoina, joiden välillä voi olla pidempiä tai lyhyempiä aikoja, ei vaikuta tämän kartellin olemassaoloon, kunhan toimilla, jotka ovat osa tätä rikkomista, on yksi ainoa tavoite ja ne toteutetaan yhtenä kokonaisuutena pidettävän jatketun kilpailusääntöjen rikkomisen yhteydessä (asia C-113/04 P, Technische Unie v. komissio, tuomio 21.9.2006, Kok., s. I-8831, 169 kohta).

237 Siitä, jatkuiko kartelli syyskuun 1999 ja maaliskuun 2002 välisenä aikana on aluksi huomautettava, että koska yhteistoimintajärjestelyyn perustuva japanilaisten yritysten sitoutuminen ei ollut aktiivista toimintaa vaan ne ainoastaan pidättäytyivät tietyistä toimista, on sinänsä vaikeaa näyttää toteen, että kyseistä järjestelyä noudatettiin jatkuvasti.

238 Tästä huolimatta on ensimmäiseksi todettava, että M:n todistajanlausunnon mukaan sekä kiintiösopimusta että yhteistoimintajärjestelyä toteutettiin edelleen muiden japanilaisten yritysten kuin Hitachin kanssa siihen saakka, kunnes M erosi kartellista kesäkuussa 2002, huolimatta siitä, että M:n ja Siemensin poisjääminen teki toiminnasta tehottomampaa. Sama väite esitetään ABB:n lausunnoissa.

239 Toiseksi on todettava, että Fuji vahvistaa väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa japanilaisten yritysten osallistuneen kilpailusääntöjen rikkomiseen, myös yhteistoimintajärjestelyyn, syyskuuhun 2000 saakka, jolloin se väittää jättäneensä kartellin.

240 Kolmanneksi on todettava, kuten edellä 155 kohdassa, että Alstom ehdotti 10.7.2002 pidetyssä kokouksessa yhteistoimintajärjestelyn laajentamista Keski- ja Itä-Euroopan maihin. Tämä seikka tarkoittaa, että mainittu järjestely oli olemassa sekä kokousajankohtana että tietyn ajanjakson sitä ennen.

241 Neljänneksi on todettava, että se, että japanilaiset tuottajat olivat kyseisellä ajanjaksolla jatkuvasti poissa Euroopan kytkinlaitehankkeiden markkinoilta viittaa myös siihen, että yhteistoimintajärjestelyä noudatettiin edelleen.

242 Koska tämän kanneperusteen ensimmäisen osan yhteydessä todettiin, ettei komissio tehnyt virhettä päätellessään, että oli tapahtunut yhtenä kokonaisuutena pidettävä kilpailusääntöjen rikkominen, joka käsittää muun muassa yhteistoimintajärjestelyn ja kiintiösopimuksen, on todettava viidenneksi – toisin kuin kantaja väittää – että näyttö kiintiösopimuksen toteuttamisen jatkumisesta syyskuun 1999 ja maaliskuun 2002 välisenä aikana on merkityksellinen aihetodiste siitä, että myös yhteistoimintajärjestelyä noudatettiin samalla ajanjaksolla. Koska kilpailusääntöjen rikkominen muodosti yhden kokonaisuuden, on nimittäin todennäköistä, että yhteistoimintajärjestelyn lopettaminen olisi vaarantanut kiintiösopimuksen toiminnan.

243 Kantaja ei kuitenkaan kiistä riidanalaisen päätöksen 191–196 perustelukappaleessa esitettyjä toteamuksia, joiden mukaan ABB, Alstom ja Melco lähettivät toisilleen useita fakseja kiintiösopimuksen nojalla jaettavista hankkeista.

244 Kantaja on myös vahvistanut osallistuneensa riidanalaisen päätöksen 197 perustelukappaleessa luetelluista kiintiösopimuskokouksista 18.5., 13.7. ja 14.9.2000 pidettyihin kokouksiin mutta kiistänyt muut luetellut kokoukset.

245 Vielä on todettava, että kantaja ei kiistä sitä, että riidanalaisen päätöksen 198 perustelukappaleessa luetellut kytkinlaitehankkeet jaettiin kiintiösopimuksen nojalla, eikä se myöskään esitä todisteita, joiden perusteella sen voidaan katsoa sanoutuneen irti hankkeiden jakamisen tuloksista tai olleen noudattamatta niitä. Tulokset hankkeiden jakamisesta tarkoittavat, että kartelli oli toiminnassa tai että sillä oli ainakin vaikutuksia ajanjaksona, joka alkoi 27.8.1998 – jolloin riidanalaisen päätöksen 198 perustelukappaleen h alakohdassa mainitusta hankkeesta tehtiin sopimus – ja päättyi 12.10.2001 – jolloin riidanalaisen päätöksen 198 perustelukappaleen a alakohdassa mainitusta hankkeesta tehdyn sopimuksen vaikutukset raukesivat. Tässä yhteydessä on tärkeää muistuttaa, että EY 81 artikla on sovellettavissa, kun kartellin vaikutukset jatkuvat eikä sitä ole varsinaisesti lopetettu (asia T-13/89, ICI v. komissio, tuomio 10.3.1992, Kok., s. II-1021, Kok. Ep. XII, s. II-175, 254 kohta ja asia T-48/98, Acerinox v. komissio, tuomio 13.12.2001, Kok., s. II-3859, 63 kohta). Mainittua oikeuskäytäntöä voidaan soveltaa vastaavasti ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohtaan.

246 Näiden seikkojen perusteella kantajan väite siitä, että kiintiösopimusta koskevista kokouksista oli tullut kyseisen ajanjakson aikana keskustelufoorumi, jolla ei ollut kilpailunvastaista tarkoitusta tai vaikutusta, ei voi menestyä riippumatta siitä, esitettiinkö väite hallinnollisen menettelyn aikana vai ei. Näin on erityisesti sen vuoksi, että kyseistä väitettä ei tueta muilla todisteilla kuin Melcon toteen näyttämättömillä lausunnoilla.

247 Sen vuoksi onkin katsottava, että komission esittämät todisteet yhteistoimintajärjestelyn ja kiintiösopimuksen täytäntöönpanosta syyskuun 1999 ja maaliskuun 2002 välisenä aikana liittyvät ajallisesti riittävän lähellä toisiaan oleviin tosiseikkoihin, mikä tarkoittaa, että jatkettu kilpailusääntöjen rikkominen on kyseisen ajanjakson osalta näytetty toteen.

248 Lisäksi on todettava, että edellä 238–245 kohdassa esitetyt seikat koskevat sekä yhteistoimintajärjestelyn ja kiintiösopimuksen yleistä täytäntöönpanoa että kantajan omaa osallistumista kyseessä oleviin sopimuksiin. Kantaja on sitä paitsi nimetty japanilaisten tuottajien ryhmän sihteeriksi joissakin riidanalaisen päätöksen 198 perustelukappaleessa luetelluissa hankkeissa, eikä se ole kiistänyt kyseisen luettelon sisältöä. Tämä seikka tarkoittaa, että kantaja osallistui aktiivisesti kiintiösopimukseen silloin, kun asianomaiset hankkeet jaettiin.

249 Tässä yhteydessä maininnat siitä, että vuonna 2002 käytyjen neuvottelujen aikana oli otettava yhteyttä TM T & D:hen, sekä siitä, että TM T & D liittyi kartelliin vuonna 2002, voivat selittyä sillä, että tätä Toshiban ja Melcon yhteisyritystä oltiin kyseisellä ajanjaksolla vasta perustamassa, ja sen oli määrä ottaa vastuulleen osakkaidensa toiminnat kaasueristeisten kytkinlaitteiden alalla. Koska TM T & D oli uusi rakenne, jossa yhdistyivät edellä mainittujen kartellin jäsenten olennaiset toiminnot, on loogista, että sen kanssa oli neuvoteltava kartellijärjestelmään kaavailluista muutoksista.

250 Väitteestä, jonka mukaan sakoista vapauttamista hakeneen yrityksen, sen työntekijöiden ja aiempien työntekijöiden intressissä on liioitella muiden tutkimuksen alaisten yritysten kilpailunvastaista menettelytapaa, viitataan edellä 94, 95, 111 ja 112 kohtaan.

251 Kaiken edellä esitetyn perusteella kantajan osallistuminen kartelliin syyskuun 1999 ja maaliskuun 2002 välisenä aikana on näytetty toteen todisteilla, jotka ovat ajallisesti riittävän lähellä toisiaan.

252 Näin ollen toisen kanneperusteen toinen osa, ja siis koko toinen kanneperuste, on hylättävä.

253 Koska yhtäkään kanneperusteista, joilla tuetaan vaatimusta riidanalaisen päätöksen kumoamisesta siltä osin kuin se koskee kantajaa, ei voida hyväksyä, kyseinen vaatimus on hylättävä.

2. *Vaatimus kantajalle määrätyn sakon kumoamisesta tai sen huomattavasta alentamisesta*

254 Neljännessä kanneperusteessaan kantaja väittää, että sille määrätty sakko on syrjivä ja kohtuuton. Tämä kanneperuste jakautuu kuuteen osaan. Ensimmäisen osan mukaan arvioinnissa, joka koskee kantajan osallistumisen suhteellista vakavuutta kilpailusääntöjen rikkomisessa, on tehty virhe. Toisen osan mukaan kilpailusääntöjen rikkomisen kesto on arvioitu väärin. Kolmannen osan mukaan sakon laskennassa ei ole noudatettu perusteluvelvollisuutta. Neljännen osan mukaan sakon laskentapohja on määritetty virheellisesti. Viidennen osan mukaan kilpailusääntöjen rikkomisesta, johon TM T & D:n on syyllistynyt, on määrätty liian suuri sakko. Kuudennen osan mukaan lieventävien asianhaarojen arvioinnissa on tehty virhe.

255 Komissio kiistää kantajan väitteiden paikkansapitävyyden.

Neljännen kanneperusteen ensimmäinen osa, jonka mukaan arvioinnissa, joka koskee kantajan osallistumisen suhteellista vakavuutta kilpailusääntöjen rikkomisessa, on tehty virhe

Asianosaisten lausumat

256 Kantaja huomauttaa, että eurooppalaisille ja japanilaisille tuottajille langetettujen sakkojen osuus vastaa kiintiösopimuksessa määritettyjen kiintiöiden osuutta. Se päättelee tästä, että sille on langetettu sakko kiintiösopimuksen mukaisesta toiminnastaan. Tällainen lähestymistapa on sen mielestä kuitenkin virheellinen ja syrjivä. Kantaja katsookin, ettei komissio ottanut huomioon, että sen osallistuminen kartelliin ei ole suhteellisesti kovinkaan vakavaa, koska se osallistui ainoastaan yhteistoimintajärjestelyyn, kun taas eurooppalaiset tuottajat osallistuivat sekä yhteistoimintajärjestelyyn että kartellitoimintaan, joka koski Euroopan talousalueella toteutettavia kytkinlaitehankkeita. Kantaja korostaa toisaalta, että komissio ylitti toimivaltansa määrätessään sille seuraamuksia Euroopan talousalueen ulkopuolella toteutetusta toiminnasta.

257 Komissio kiistää kantajan väitteiden paikkansapitävyyden.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

258 Oikeuskäytännön mukaan usean yrityksen rikottua kilpailusääntöjä on tutkittava kunkin yrityksen osuuden suhteellinen vakavuus (ks. edellä 218 kohdassa mainittu asia komissio v. Anic Partecipazioni, tuomion 150 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

Arvioitaessa kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuutta ja määritettäessä sakkoa on otettava huomioon se, ettei yritys ole osallistunut kaikkiin kartellin muodostaviin seikkoihin, tai sen vähäinen osuus niillä osa-alueilla, joihin se on osallistunut (ks. edellä 218 kohdassa mainittu asia komissio v. Anic Partecipazioni, tuomion 90 kohta).

259 Tässä yhteydessä on täsmennettävä aivan ensiksi, että riidanalaisessa päätöksessä ei määrätä seuraamuksia sillä perusteella, että päätöksen kohteena olevat yritykset osallistuivat kiintiösopimukseen, joka ei koskenut Euroopan talousaluetta. Päätöksen 1 artiklassa todetaan nimittäin selvästi, että EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan rikkominen koski kytkinlaitehankkeiden alaa Euroopan talousalueella. Argumentti komission väitetystä toimivallan puutteesta on näin ollen hylättävä.

260 Ensimmäisen kanneperusteen tarkastelu sitä paitsi osoittaa, että japanilaiset ja eurooppalaiset tuottajat eivät osallistuneet Euroopan talousaluetta koskeviin sopimuksiin ja yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin samalla tavalla. Japanilaiset yritykset sitoutuivat nimittäin jäämään yhteistoimintajärjestelyssä pois Euroopan talousalueen markkinoilta, ja niiden osallistuminen koostui siksi sitoumuksesta olla toimimatta. Eurooppalaiset yritykset puolestaan jakoivat eri kytkinlaitehankkeet näillä samoilla markkinoilla aktiivisten kartellitoimien avulla.

261 Näiden kahden menettelytavan vakavuuden välillä ei kuitenkaan ole merkittävää eroa. Kuten edellä 221 kohdassa nimittäin todettiin, sillä seikalla, että kantaja ei osallistunut kytkinlaitehankkeiden jakamiseen Euroopan talousalueella, ei ole merkitystä, koska sen osallistuminen ei ollut tarpeellinen, kun otetaan huomioon kantajan yhteistoimintajärjestelyyn perustuvan sitoutumisen luonne. Siksi asianhaara, johon kantaja vetoaa, ei ollut sen valinnan tulos, vaan pelkkä seuraus siitä tavasta, jolla se

osallistui Euroopan talousalueen markkinoita koskevaan sopimukseen. Tämä sama osallistuminen oli puolestaan ennakkoedellytys sille, että kytkinlaitehankkeet voitiin jakaa Euroopan talousalueella eurooppalaisten tuottajien kesken tätä koskevien sääntöjen mukaisesti.

262 Siksi on katsottava, että japanilaisten yritysten toiminnan vakavuus on verrattavissa eurooppalaisten yritysten toiminnan vakavuuteen. Neljännen kanneperusteen ensimmäinen osa on siis hylättävä.

Neljännen kanneperusteen toinen osa, jonka mukaan kilpailusääntöjen rikkomisen kesto on arvioitu väärin

Asianosaisten lausumat

263 Kantaja viittaa edellä 230–233 kohdassa esitettyihin argumentteihin, jotka koskevat sitä, että kartellin toiminnot ja kantajan oma osallistuminen kartelliin keskeytettiin syyskuun 1999 ja maaliskuun 2002 välisenä aikana, ja korostaa, että sille langetettua sakkoa on lievennettävä.

264 Komissio kiistää kantajan väitteiden paikkansapitävyyden.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

265 Kantaja tyytyy tässä osassa vain toistamaan argumentit, jotka tutkittiin jo toisen kanneperusteen toisen osan yhteydessä. Edellä 235–252 kohdasta käy kuitenkin ilmi, että kyseisten argumenttien perusteella ei voida katsoa komission tehneen virheen todetessaan, että kartelli jatkui syyskuun 1999 ja 25.3.2002 välisenä aikana ja määrittäessään, kuinka kauan kantaja osallistui kartelliin.

266 Tämä osa on näin ollen hylättävä.

Neljännen kanneperusteen kolmas osa, jonka mukaan sakon laskennassa ei ole noudatettu perusteluvelvollisuutta

Asianosaisten lausumat

267 Kantaja väittää, ettei komissio ole selittänyt riittävästi laskentamenetelmää, jota se käytti kantajalle langetetun sakon määrittämiseksi. Kantaja vetoaa tässä yhteydessä siihen, että sen oli vaikeaa määrittää komissiolle maksettava summa, ja se väittää, että tämän näkemyksen vahvistaa kokeneiden ekonomistien asiasta antama lausunto. Kantaja katsookin, että komissio on laiminlyönyt perusteluvelvollisuutensa.

268 Komissio kiistää kantajan väitteiden paikkansapitävyyden.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

269 EY 253 artiklassa edellytetyistä perusteluista on selkeästi ja yksiselitteisesti ilmettävä toimenpiteen tehneet toimielimen päättely siten, että niille, joita toimenpide koskee, selviävät sen syyt, jotta he voivat puolustaa oikeuksiansa, ja että yhteisöjen tuomioistuin voi tutkia toimenpiteen laillisuuden (asia C-338/00 P, Volkswagen v. komissio, tuomio 18.9.2003, Kok., s. I-9189, 124 kohta). Vaikka komission on EY 253 artiklan perusteella mainittava ne tosiseikat ja oikeudelliset seikat, joihin päätös perustuu, sekä ne oikeudelliset näkökohdat, joiden vuoksi se on tehnyt päätöksensä, tässä määräyksessä ei edellytetä, että komissio käsittelee kaikki ne tosiseikat ja oikeudelliset seikat, joita on käsitelty hallinnollisessa menettelyssä (yhdistetyt asiat 43/82 ja 63/82, VBVB ja VBBB v. komissio, tuomio 17.1.1984, Kok., s. 19, Kok. Ep. VII, s. 421, 22 kohta; asia 246/86, Belasco ym. v. komissio, tuomio 11.7.1989, Kok., s. 2117, 55 kohta ja em. asia Volkswagen v. komissio, tuomion 127 kohta). Perusteluvelvollisuuden täyttymistä on arvioitava asiaan liittyvien olosuhteiden perusteella, joita ovat muun muassa toimenpiteen sisältö, esitettyjen perustelujen luonne ja se tarve, joka niillä, joille toimenpide on osoitettu tai joita se koskee suoraan ja erikseen, voi olla saada selvennystä tilanteeseen (ks. asia C-367/95 P, komissio v. Sytraval ja Brink's France, tuomio 2.4.1998, Kok., s. I-1719, 63 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Edellä mainittua oikeuskäytäntöä voidaan soveltaa vastaavasti komission päätöksiin, joilla se toteaa ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohdan rikkomisen.

270 Riidanalaisen päätöksen 471–552 perustelukappaleessa esitetyt seikat auttavat nyt käsiteltävässä asiassa ymmärtämään komission valitseman sakon laskemismenetelmän ja seuraamaan sen eri vaiheita.

271 Kantajan argumentteja sakon laskemisen perusteluista ei voida tutkia tarkemmin, koska se ainoastaan väittää, että sen oli ollut vaikeaa määrittää komissiolle maksettava summa, mutta se ei täsmennä, millaisia vaikeudet olivat eikä missä vaiheessa laskentavaihetta ne ilmenivät ja koska se ei ole myöskään esittänyt niiden ekonomistien huomautuksia, joita se väittää konsultoineensa.

272 Neljännen kanneperusteen kolmas osa on näin ollen hylättävä.

Neljännen kanneperusteen neljäs osa, jonka mukaan sakon laskentapohja on määritetty virheellisesti

Asianosaisten lausumat

273 Kantaja väittää, että sakon laskentapohja on mielivaltainen ja syrjivä.

274 Kantaja katsoo ensinnäkin, että komission langettamien sakkojen laskenta perustui liikevaihtoihin, jotka koskivat sekä erillisiä kaasueristeisiä kytkinlaitteita että kaasueristeiseen kytkinlaitteeseen perustuvia sähköasemia. Tällainen menettelytapa suosii kuitenkin kantajan mielestä japanilaisia tuottajia, koska kytkinlaitehankkeisiin, joita toteuttavat Lähi-idässä ja Aasiassa yleensä japanilaiset tuottajat, kuuluu usein toimintavalmiita sähköasemia ja sisältyy näin ollen muitakin tuotteita ja palveluja kuin

kaasueristeisiä kytkinlaitteita. Japanilaisten tuottajien liikevaihto on siis yleensä suurempi kuin eurooppalaisten tuottajien.

275 Toiseksi kantaja katsoo, että määrittääkseen eurooppalaisten yritysten markkinaosuudet komissio nojautui laskelmissaan liikevaihtoon vuodelta 2003 eli viimeiseltä kokonaiselta vuodelta, jona kilpailusääntöjä rikottiin, mutta käytti japanilaisten tuottajien osalta korkeampaa vuoden 2001 liikevaihtoa eikä esittänyt tähän vakuuttavia syitä. Kantajan mukaan komission olisi pitänyt käyttää kaikkien kartellin osallisten kohdalla vuoden 2003 liikevaihtoja ja jakaa kahdella niiden yhteisyritysten liikevaihdot, joihin neljän japanilaisen tuottajan kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevat toiminnot tuolloin keskittyivät. Tällainen lähestymistapa olisi kantajan mielestä ollut johdonmukainen eurooppalaisten tuottajien kohtelun kanssa ja myös komission päätöskäytännön mukainen.

276 Kantaja väittää kolmanneksi, että komissio teki virheen lukiessaan sen samaan ryhmään kuin Alstom ja Areva. Kantaja katsoo, että jos sille langetetun sakon laskentapohja olisi määritetty vuoden 2003 liikevaihdon perusteella, sen markkinaosuuden ero Alstomin tai Arevan markkinaosuuksiin olisi ollut suurempi kuin pienempään ryhmään kuuluvien yritysten markkinaosuuksiin, mikä tarkoittaa, että kantaja olisi pitänyt lukea pienempään ryhmään.

277 Komissio katsoo ensimmäisestä väitteestä, että pelkästään se, että tiettyjen tuotteiden huomioon ottaminen johtaa suurempaan liikevaihtoon ei ole näyttö syrjinnästä.

278 Toisesta väitteestä komissio toteaa valinneensa vertailuvuodeksi vuoden 2001, koska se oli kantajan ja Melcon yhteisyrityksen eli TM T & D:n perustamisvuotta edeltävä vuosi. Komissio selittää tässä yhteydessä, että emoyhtiöt osallistuivat kartelliin

itsenäisinä yhtiöinä suurimman osan kartellin kestosta, mikä tarkoittaa, että sakkojen laskentapohjat oli tarkoituksenmukaisempaa määrittää yhtiöiden omien liikevaihtojen perusteella, jotta erityisesti yhtiöiden omien markkinaosuuksien erot TM T & D:n perustamisajankohtana voitiin ottaa huomioon.

279 Kolmanneksi komissio väittää, että väite, joka koskee kantajan sijoittamista johonkin tiettyyn ryhmään, voidaan hyväksyä vain, jos myös vertailuvuoden valintaa koskeva väite hyväksytään. Näin ei kuitenkaan ole asianlaita.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

280 Aluksi on muistutettava, että komissiolla on harkintavaltaa sakkojen määrän vahvistamisessa, jotta se voisi ohjata yritysten toimintaa niin, että ne noudattaisivat kilpailusääntöjä (ks. yhdistetyt asiat T-236/01, T-239/01, T-244/01-T-246/01, T-251/01 ja T-252/01, Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 29.4.2004, Kok., s. II-1181, 216 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

281 Komissio vahvistaa sakon suuruuden kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden ja tarvittaessa sen keston perusteella. Rikkomisen vakavuus on määritettävä useiden kriteerien perusteella, joihin kuuluvat asiaan liittyvät erityisolosuhteet, asiayhteys ja sakkojen ennaltaehkäisevä vaikutus. Objektiivisia tekijöitä, kuten kilpailunvastaisten menettelytapojen sisältö ja kesto, niiden lukumäärä ja intensiteetti, asianomaisten markkinoiden laajuus ja talouselämän perusteille aiheutunut vahinko on otettava huomioon. Arvioinnissa on otettava huomioon myös vastuussa olevien yritysten

suhteellinen merkitys ja markkinaosuus sekä mahdollinen kilpailusääntöjen rikkomisen uusiminen (edellä 40 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 89–91 kohta).

282 Joka kerta, kun komissio päättää kilpailuoikeuden nojalla määrätä sakkoja, sen on kuitenkin noudatettava yleisiä oikeusperiaatteita, joihin kuuluu myös yhdenvertaisen kohtelun periaate, sellaisena kuin unionin tuomioistuimet ovat niitä tulkinneet (asia T-59/02, Archer Daniels Midland v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3627, 315 kohta). Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan yhdenvertaisen kohtelun tai syrjintäkiellon periaate edellyttävät, että toisiinsa rinnastettavia tapauksia ei kohdella eri tavoin eikä erilaisia tilanteita kohdella samalla tavoin, ellei tällaista eroa voida objektiivisesti perustella (ks. asia T-311/94, BPB de Eendracht v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok., s. II-1129, 309 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

283 Jos määrättävien sakkojen suhteiden määrittelemiseksi on nojauduttava useiden samaan kilpailusääntöjen rikkomiseen syyllistyneiden yritysten liikevaihtoon, huomioon otettava ajanjakso on rajoitettava siten, että käytettävät luvut ovat mahdollisimman vertailukelpoisia (yhdistetyt asiat 100/80-103/80, Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomio 7.6.1983, Kok., s. 1825, Kok. Ep. VII, s. 133, 122 kohta).

284 Nyt käsiteltävässä asiassa riidanalaisen päätöksen 480–490 perustelukappaleesta käy ilmi, että määrittäessään sakon laskentapohjaa komissio päätti sakkojen laskennasta annettujen suuntaviivojen 1 A kohdan mukaisesti soveltaa kartellin osallisiin eriytettyä kohtelua sen perusteella, miten paljon haittaa ne kykenivät aiheuttamaan kilpailulle. Tätä varten komissio luokitteli eri yritykset viiteen ryhmään niiden myymistä kaasueristeisistä kytkinlaitteista saadun maailmanlaajuisen liikevaihdon suhteellisen merkityksen mukaan. Komissio katsoi tässä yhteydessä, että pelkästään Euroopan

talousalueen markkinoita koskevat liikevaihdot eivät ole luotettava arviointikriteeri, koska yhteistoimintajärjestelyn tarkoituksena oli pitää japanilaiset tuottajat pois kyseisiltä markkinoilta.

285 Tuotteista, jotka on otettava huomioon asianomaisten yritysten liikevaihtoja määritettäessä, on korostettava, että edellä 281 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaisesti komission on otettava huomioon erityisesti asianomaisten markkinoiden laajuus. Kuten riidanalaisen päätöksen 9 perustelukappaleessa todetaan, kartelli koski nyt käsiteltävässä asiassa kuitenkin sekä erillisiä kaasueristeisiä kytkinlaitteita että kaasueristeisen kytkinlaitteen sisältäviä sähköasemia. Komissio ei näin ollen tehnyt virhettä laskiessaan asianomaisten yritysten sakkojen laskentapohjan kyseisiä tuotteita koskevan liikevaihdon perusteella. Tästä seikasta esitetty kantajan väite on näin ollen hylättävä.

286 Riidanalaisen päätöksen 481, 482 ja 484 perustelukappaleesta käy viitevuoden valinnan osalta ilmi, että komissio käytti maailmanlaajuisen myynnin arvon määrittämisessä kantajan, Fujin, Hitachin ja Melcon tapauksessa vuotta 2001 mutta eurooppalaisten tuottajien tapauksessa vuotta 2003 eli viimeistä kokonaista vuotta, jona kilpailusääntöjä rikottiin. Kantajan, Fujin, Hitachin ja Melcon sakkojen laskentapohja ajalta, jona ne osallistuivat kartelliin erillisinä yrityksinä, määritettiin myös vuoden 2001 liikevaihtojen perusteella, kun taas eurooppalaisten tuottajien sakkojen laskentapohja määritettiin vuoden 2003 liikevaihtojen perusteella.

287 Näin ollen on todettava, että komissio ei ole viitevuoden valinnassa kohdellut kantajaa ja muita japanilaisia tuottajia samalla tavoin kuin eurooppalaisia tuottajia. Edellä 282 kohdassa mainitun oikeuskäytännön nojalla on siis tarkistettava, onko eriytetylle kohtelulle olemassa objektiivista perustelua.

288 Komissio totesi tältä osin riidanalaisen päätöksen 482 perustelukappaleessa, että vuoden 2001 käyttäminen oli kantajan tapauksessa perusteltua siksi, että tämä osallistui kartelliin suurimman osan kilpailusääntöjen rikkomisen ajasta erillisenä yrityksenä eikä osana yhteisyritystä TM T & D, joka oli ottanut vastatakseen kantajan ja Melcon kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevista toiminnoista vuonna 2002.

289 Komissio täsmensi istunnossa, että sen tarkoituksena oli ottaa huomioon, että TM T & D:n kaksi osakasta olivat sen perustamisajankohtana eriarvoisessa kilpailuasemassa siksi, että Melcolla oli huomattavasti suurempi osuus kaasueristeisten kytkinlaitteiden maailmanlaajuisista markkinoista kuin kantajalla. Komissio katsoo, että käyttämällä viitevuotena viimeistä täyttä vuotta, jona kantaja ja Melco osallistuivat kartelliin erillisinä yrityksinä eli vuotta 2001, se pystyi tuomaan esiin tämän eron sakkojen laskennassa, mikä ei olisi ollut mahdollista, jos se olisi käyttänyt menetelmää, jossa TM T & D:n liikevaihto vuodelta 2003 olisi jaettu molempien osakkaiden kesken sen mukaan, mitkä olivat niiden osakkuudet yhteisyrityksessä.

290 Komission mainitsema päämäärä on perusteltu, koska sen avulla voidaan verrata yhteisyrityksen osakkaiden kykyä haitata kilpailua yhteisyrityksen perustamista edeltävänä aikana.

291 On kuitenkin ilmeistä, että komissio olisi nyt käsiteltävässä asiassa voinut käyttää päämääränsä saavuttamiseksi muitakin menetelmiä, joissa japanilaisia ja eurooppalaisia tuottajia ei olisi kohdeltu viitevuoden valinnassa eriarvoisesti. Määrittäessään kantajan ja Melcon sakkoja TM T & D:n perustamista edeltävältä ajalta komissio olisi esimerkiksi voinut käyttää TM T & D:lle langetetun sakon laskentapohjaa, joka laskettiin vuoden 2003 liikevaihdon perusteella, ja jakaa sen kantajan ja Melcon kesken sen mukaan, kuinka suuri osuus niillä oli kaasueristeisten kytkinlaitteiden myynnistä yhteisyrityksen perustamista edeltävänä vuonna eli vuonna 2001.

292 Näin ollen on todettava, että se, että komissio halusi nyt käsiteltävässä asiassa tuoda sakkojen määrittämisen yhteydessä tarkasti esiin kantajan ja Melcon suhteelliset asemat, ei tee kantajan eriarvoisesta kohtelusta perusteltua.

293 Edellä esitetyn perusteella on katsottava, että komissio loukkasi yhdenvertaisen kohtelun periaatetta valitessaan vuoden 2001 viitevuodeksi, jonka perusteella se määritti japanilaisten tuottajien maailmanlaajuisen myynnin arvon ja laski sakon, joka kantajalle määrättiin sen osallistumisesta kartelliin erillisenä yrityksenä.

294 Kyseisen periaatteen loukkaaminen kumoaa suoraan laskelman sakosta, joka kantajalle määrättiin riidanalaisen päätöksen 2 artiklan i alakohdassa sen osallistumisesta kartelliin erillisenä yrityksenä. Tämä vaikuttaa välillisesti – maailmanlaajuisen myynnin arvon ja markkinaosuuksien määrittämisen kautta – laskelmaan sakosta, joka kantajalle määrättiin riidanalaisen päätöksen 2 artiklan h alakohdassa ja joka koskee TM T & D:n olemassaolon aikaa.

295 Neljännen kanneperusteen neljäs osa on siis hyväksyttävä, ja riidanalaisen päätöksen 2 artiklan h ja i alakohta on näin ollen kumottava. Koska viitevuoden valinta ei kuitenkaan vaikuttanut riidanalaisen päätöksen 1 artiklan sisältöön, kyseistä artiklaa ei tarvitse kumota tai muuttaa.

296 Neljännen kanneperusteen viidettä ja kuudetta osaa ei lisäksi tarvitse tutkia. Vaikka kyseiset osat hyväksyttäisiin, riidanalaista päätöstä ei nimittäin voitaisi kumota laajemmin kuin mitä edellisessä kohdassa todettiin.

297 Lopuksi on katsottava, että koska todettu lainvastaisuus koskee kantajalle langetetun sakon laskentaperusteen valintaa sinänsä, unionin yleinen tuomioistuin ei kykene laskemaan mainittua sakkoa. Näin ollen unionin yleisen tuomioistuimen ei ole syytä käyttää nyt käsiteltävässä asiassa täyttä harkintavaltaansa ja muuttaa riidanalaisen päätöksen 2 artiklan h ja i alakohtaa.

Oikeudenkäyntikulut

298 Unionin yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 87 artiklan 3 kohdassa määrätään, että jos asiassa osa vaatimuksista ratkaistaan toisen asianosaisen ja osa toisen asianosaisen hyväksi, unionin yleinen tuomioistuin voi määrätä oikeudenkäyntikulut jaettaviksi asianosaisten kesken tai määrätä, että kukin vastaa omista kuluistaan.

299 Koska riidanalaisen päätöksen 1 artiklan kumoamisvaatimus on hylätty, kantaja on hävinnyt merkittävän osan vaatimuksistaan, vaikka osa niistä onkin hyväksytty.

300 Näissä olosuhteissa on määrättävä, että kantaja vastaa kolmesta neljäsosasta asianosaisille unionin yleisessä tuomioistuimessa aiheutuneista oikeudenkäyntikuluista, ja komissio vastaa neljäsosasta kyseisistä kuluista.

301 Vakiintuneessa oikeuskäytännössä on lisäksi katsottu, että pankkitakauksen hankkimisesta päätöksen pakkotäytäntöönpanon välttämiseksi aiheutuneet kulut eivät ole työjärjestyksen 91 artiklan b alakohdassa tarkoitettuja asian käsittelystä aiheutuneita kustannuksia (ks. edellä 92 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 5133 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Näin ollen kantajan pyyntö siitä, että komissio määrätään vastaamaan tällaisista kustannuksista, on hylättävä.

Näillä perusteilla

UNIONIN YLEINEN TUOMIOISTUIN (toinen jaosto)

on ratkaissut asian seuraavasti:

1) [EY] 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä 24.1.2007 tehdyn komission päätöksen C(2006) 6762 lopullinen (asia COMP/F/38.899 – Kaasueristeiset kojeistot) 2 artiklan h ja i alakohta kumotaan siltä osin kuin ne koskevat Toshiba Corpia.

2) Kanne hylätään muilta osin.

3) Toshiba velvoitetaan korvaamaan kolme neljäsosaa asianosaisille unionin yleisessä tuomioistuimessa aiheutuneista oikeudenkäyntikuluista.

4) Euroopan komissio velvoitetaan korvaamaan neljäsosa asianosaisille unionin yleisessä tuomioistuimessa aiheutuneista oikeudenkäyntikuluista.

Pelikánová Jürimäe Soldevila Fragoso

Julistettiin Luxemburgissa 12 päivänä heinäkuuta 2011.

Sisällys

Asian tausta ..... II - 4001

1. Kantaja ..... II - 4001

2. Tuotteet ..... II - 4002

3. Hallinnollinen menettely ..... II - 4002

4. Riidanalainen päätös ..... II - 4003

Menettely ja asianosaisten vaatimukset ..... II - 4005

Oikeudellinen arviointi ..... II - 4008

1. Vaatimus riidanalaisen päätöksen 1 ja 2 artiklan kumoamisesta siltä osin kuin ne koskevat kantajaa ..... II - 4009

Kolmas kanneperuste, jonka mukaan komissio on loukannut kantajan puolustautumisoikeuksia ..... II - 4009

Kolmannen kanneperusteen ensimmäinen osa, jonka mukaan rikkominen on määritetty riittämättömästi riidanalaisen päätöksen päätösosassa ..... II - 4010

– Asianosaisten lausumat ..... II - 4010

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4010

Kolmannen kanneperusteen toinen osa, jonka mukaan oikeutta tutustua asiakirjoihin on loukattu ..... II - 4011

– Asianosaisten lausumat ..... II - 4011

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4012

Kolmannen kanneperusteen kolmas osa, jonka mukaan asiakirja-aineiston tietoja on otettu huomioon vääristyneellä tavalla ..... II - 4020

– Asianosaisten lausumat ..... II - 4020

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4021

Ensimmäinen kanneperuste, jonka mukaan komissio ei ole näyttänyt yhteistoimintajärjestelyä oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen ..... II - 4022

ABB:n esittämät todisteet ..... II - 4030

– Asianosaisten lausumat ..... II - 4030

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4033

ABB:n esittämän todistelun tukeminen ..... II - 4039

– Asianosaisten lausumat ..... II - 4039

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4041

Ilmoittamis- ja kiintiöönlukemismekanismi ..... II - 4046

– Asianosaisten lausumat ..... II - 4046

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4049

Seikat, joiden väitetään kumoavan yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon ... II - 4055

– Asianosaisten lausumat ..... II - 4055

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4056

Kokonaisarviointi ..... II - 4058

Toinen kanneperuste, jonka mukaan komissio ei ole näyttänyt toteen yhtenä kokonaisuutena pidettävää jatkettua kilpailusääntöjen rikkomista ..... II - 4060

Toisen kanneperusteen ensimmäinen osa, joka koskee näyttöä yhtenä kokonaisuutena pidettävästä kilpailusääntöjen rikkomisesta ..... II - 4061

– Asianosaisten lausumat ..... II - 4061

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4062

Toisen kanneperusteen toinen osa, joka koskee näyttöä jatketusta kilpailusääntöjen rikkomisesta ja kantajan jatkuvasta osallistumisesta siihen ..... II - 4066

– Asianosaisten lausumat ..... II - 4066

– Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4067

2. Vaatimus kantajalle määrätyn sakon kumoamisesta tai sen huomattavasta alentamisesta ..... II - 4072

Neljännen kanneperusteen ensimmäinen osa, jonka mukaan arvioinnissa, joka koskee kantajan osallistumisen suhteellista vakavuutta kilpailusääntöjen rikkomisessa, on tehty virhe ..... II - 4073

Asianosaisten lausumat ..... II - 4073

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4073

Neljännen kanneperusteen toinen osa, jonka mukaan kilpailusääntöjen rikkomisen kesto on arvioitu väärin ..... II - 4075

Asianosaisten lausumat ..... II - 4075

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4076

Neljännen kanneperusteen kolmas osa, jonka mukaan sakon laskennassa ei ole noudatettu perusteluvelvollisuutta ..... II - 4076

Asianosaisten lausumat ..... II - 4076

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4077

Neljännen kanneperusteen neljäs osa, jonka mukaan sakon laskentapohja on määritetty virheellisesti ..... II - 4078

Asianosaisten lausumat ..... II - 4078

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4080

Oikeudenkäyntikulut ..... II - 4085